

© "Стубови културе"
Светлана Велмар-Јанковић

2 445902

На корицама
Илустрација Владимира Станковског

19.10.2010 / 2000

Драги читаоци!

Ову књигу сам замислила и написала као поклон мом унуку Марку Ђ. Протићу. Али она је замишљена и писана као поклон и свим другим девојчицама и дечацима – ако воле да читају. Ако баш и не воле – можда ће се предомислити док буду читали ову књигу, пошто неће свиснути од досаде.

Још нешто, у поверењу: сва деца о којој се овде прича, стварно су постојала. Живела су у оним временима у којима се није знало ни за аутомобиле, ни за авионе, чак ни за електрично осветљење. Па, разуме се, ни за телефоне, лифтове, цртане филмове. Живела су та деца давно и друкчије а ипак се, видећете, нису много разликовала од вас данас.

Како је то могуће? Не знам. Али, прочитајте и сами закључите у чему је тајна, ако је има.

Ваш писац

Биљка - чудотворка

Стајао је пред улазом у пећину.

Једва га је нашао.

У трагању за медвеђим леглом данима се, са браћом, провлачио кроз шибље, пентрао по стрмим стенама, осматрао са дрвећа. Прекјуче су цео дан провели у крошњи дрвета, пратећи погледима медведицу. Она се појављивала па нестајала, али дечаки нису успели да утврде одакле долази и куда одлази. Знали су да има два мечета, јер се са њима играла ту, недалеко, на једној висоравни.

Немања је био готово сигуран да јој је легло у близини и да мора бити у некој од скривених пећина.

Данас му је био срећан дан: открио је и пећину, и улаз.

Малочас је са оближњег дрвета угледао медведицу како излази из пећине. Протезала се, па онда чешала леђа. Затим као да је постала опрезна: почела је да њуши ваздух и да гледа око себе.

На дрвету, дечаки су готово престали да дишу: да није осетила њихово присуство?

Одједном, невероватно хитро, медведица је нестала у шуми.

– Отишла је по храну – шапну Мирослав.

Било их је тројица. Три брата, три сина српског жупана Завиде, Немања, Страцимир и Мирослав, скривени у високој и широкој крошњи.

Немања је био најсмелији и најбржи. Он им је био вођа.

– Тишина – наредио им је. – Силазим.

– Луд си – рече Страцимир. – Шта ако се медведица врати? Искидаће те на комаде.

– Ви остајете на стражи. Звизни ми чим опазиш да се нешто миче.

Склизнуо је са дрвета и зачас стигао пред пећину.

Да ли би смео да уђе? Унутра су, сигурно, оба мечета.

Није хтео оба. Изабраће оно мање, светлије длаке.

Дебељушкasto а несташно. Посматрао га је пре неки дан како се ваља по трави, на оној висоравни.

Ако уђе по мече а медведица се врати?

То никако не би ваљало.

Танак али оштар звиждук допре до њега: Страцимир га је упозоравао на опасност.

Брз а готово нечујан, дечак се смандрљао низ стрмину па успузао уз дрво.

Медведица је била изашла из шуме и журила ка пећини. Чим је стигла, почела је да њуши тле, нарочито оно место на којем је Немања малопре стајао.

– Осетила те је – шапну Страцимир.

Као да га је чула, медведица окрете главу у правцу њиховог дрвета. Дечаци се скаменише.

Њишући се, медведица уђе у пећину.

– Ух – одахну Мирослав. – Хајде да збришемо. Откриће нас.

– Већ нас је открила – рече Страцимир. – Зна да смо у њеној близини.

Иако нерадо, Немања је морао да призна да су му браћа у праву: медведица је очигледно била нањушила њихово присуство.

Није смео да излаже браћу толикој опасности. Он је одговарао за њих. Шта би му отац рекао да зна за све ово?

– Брзо, бежимо – нареди.

Склизнули су, један за другим, са дрвета – Немања последњи и потрчали што су брже могли.

Нису се зауставили све док нису стигли до градских капија.

Опет на дрвету, али сада у граду, обезбеђени високим зидинама и градском стражом, дечаци су се одмарали и надмудривали.

– На крају ћемо настрадати због тог мечета – тврдио је Страцимир.

– Мени је жао што га узимамо од мајке – рекао је Мирослав. – Мече је још беба. Она га доји.

Немања је ћутао. Желео је то мече, и дочепаће га се. Али, схватио је да не може остати код свог првобитног наума: да украде мече из пећине, док је медведица одсутна у потрази за храном. То је било исувише опасно:

јутрос су баш имали среће. Прво, открили су у којој је пећини легло. Друго, умакли су медведици. Немања ни најмање није сумњао да би их она убрзо потражила, у бризи за своје младунце. Шта би било ако би их нашла – Немања није смео ни да мисли.

Бринуо се да отац, моћни Завида, нешто о свему овом не сазна јер би га строго казнио што је изложио опасности и браћу и себе.

Надао се да отац ипак ништа неће сазнати јер је, са њиховим најстаријим братом Тихомиром и у пратњи многе властеле, јутрос одјао у лов. Сигурно ће, као и обично, остати неколико дана.

Сутрадан после подне Немања је седео на обали речице која је текла поред града. Недалеко, Страцимир и Мирослав су пецали, али их риба није хтела. Протицало је сунчано августовско поподне, натопљено топлотом и благошћу. Све је изледало у најбољем реду и птице су певале, и цвртци се оглашавали са свих страна, и речица гргориле. Али, у себи, Немања је био немиран: била га је заокупила жеља да се дочепа мечета и ни о чему другом није могао да мисли. Што је дуже мислио и правило планове, то је бивао све незадовољнији: ниједан план му није изгледао довољно добро смишљен па, према томе, ни довољно успешан.

Бацио је још један каменчић у воду и расејано ишчупао травку која му је била под руком. Поче је грицкати и изненади га непознат укус, врло пријатан. Схвати да то што грицка и није нека обична травка него мека, лис-

ната, кратка биљка, пуна млечног слаткасто киселкастог сока, изванредног мириса. Сок се сливао у Немањино грло и он је уживао. Одједном као да више није био ни нестрпљив, ни обесан, ни незадовољан због своје незадовољене жеље за мечетом. Напротив: постао је смирен и весео.

И даље је грицкао биљку, сишући сок.

– Они зли људи постављају замке у шуми – чуо је.

Окренуо се лево и десно, напред и назад. Нигде никог сем његове браће, тамо даље. Ко је то говорио?

– Зашто то раде? – чуо је опет.

Гласови – то су била два гласа – били су јасни, али као да нису били људски. Тако тихо а ипак пискутаво људи не говоре. Немања се и даље освртао али никог није видео.

Грицну још једном дршчицу своје биљке, сркну сок и извади је из уста. Држећи је испред себе, угледа на биљци два мрва. Били су запослени: други је ипако за првим који је носио неку полупрозрачну млечнобелу куглицу, сјајну као мали бисер. Морала му је бити врло тешка.

– Постављају замке да би ухватили ону медведицу и њене мечиће.

Немања претрну. Да ли је могуће? Па то говоре ови мрва!

– Не разумем шта ће људима медведи.

– Убиће их. Људи само убијају. И нас увек газе.

– Али зашто?

– Увек им нешто треба. Радо једу младо медвеђе месо, а од медвеђега крзна праве оне смешне навлаке што носе на себи.

„Мрави баш не мисле лепо о људима, помисли Немања. И помисли, први пут, како то људи можда и заслужују.

– Ех, кад би овај дечко мало спустио нашу биљку-хранитељку па да се дочепамо тла и стигнемо кући. Баш сам се уморио – рече први мрав.

Немања спусти биљку у траву. Оба мрва радосно склизнуше на тле.

– Сад је на мене ред да носим терет – рече други мрав, маћи.

– Добро, али биће ти тешко. Слабији си од мене.

– Не брине, моћи ћу.

– Ево и нас, долазимо у помоћ! – чуло се.

Немања спази, између травки, цео ред мрва који су изгледали као да заиста журе некоме у помоћ.

Мрав који је носио сјајну куглицу, застаде.

– Пажња молим! Ово је млечна кап сока наше биљке-хранитељке. Најдрагоценији товар!

Чуо се жагор одобравања а затим Немања виде како мрави, брзо и вешто, преговарују сјајну куглицу на једног великог, јаког мрва. Постројени као војници, један иза другог, брзо су одмилели.

Немања је схватио да је оно што су мрави називали својом биљком-хранитељком, била она иста биљка коју је и он грицкао и пио јој сок.

12

Спусти руку да би је поново узео из траве али, баш у тај час, слети мала шарена птица, узне биљку у кљун и одлете.

– Хеј! Па то је моје! – викну Немања, али је мала птица већ била далеко.

– Да ли је твоје? – чу.

Погледа шаку. На врху његовог кажипрста, стајао је мрав.

– Јесте, моја је. Ја сам је нашао, убрао и сисао – рече Немања мраву.

– То је биљка-хранитељка – рече мрав. – Није ни твоја, ни моја. Није ничија, јер припада свима, сви пијемо њен сок.

– Али ја сам је нашао.

– Зато што је она хтела да је ти нађеш.

– Биљка хтела? – насмеја се Немања. – Зашто би то хтела?

– Откриј сам. У томе ти не могу помоћи. Могу ти рећи само ово: разумећеш наш мрављи језик још током овог дана, затим у следећој ноћи и сутра док не зађе сунце. До тада ће трајати дејство сока који си посисао. После тога, не.

Невероватном брзином мрав склизну низ Немањину шаку, лакат, одећу и нестале у траву.

– С ким то причаш?

То је Мирослав оставио удицу, дошао и чучнуо до Немање.

– Ни са ким. Љутио сам се на птичицу. Однела ми је травку коју сам грицкао.

13

– Не мари, наћи ћеш другу.

– Па да, сигурно. Али ми морамо да нађемо замке и кљуса које је неко поставио по шуми.

– Кога лове?

– Медведицу и мечиће.

Мирослав звизну. Толико је био изненађен да се није сетио ни да запита Немању откуда то зна. На звиздук чуђења и Страцимир остави удицу и дође. Чим је чуо у чему је ствар, предложи да пођу у трагање. Одмах.

– Смемо да останемо у шуми само док сунце не почне да пада, јер нас мрак тамо не сме затећи. Полазимо. Имате ли своје мале мачеве? – упита Немања браћу.

– Имамо.

Кад су се приближили шуми, Немања осети да га нешто јако голица по левој нози. Саже се и угледа целу поворку мрва како му иде низ ногу.

– Прати нас – рече му мрављи предводник. – Одвешћемо те до најближих кљуса.

Поворка мрва се спусти на тле и крену.

– Идемо у колони по један, за овим мравима – рече Немања. – Ја ћу први, а ви за мном.

– За мравима? – згрануше се браћа.

– Јесте. Пазите да неког не згазите. И ни речи више.

Браћа се згледаше.

Вијајући мимо шумских путељака, мрави су их брзо довели до једних кљуса, вешто и чврсто постављених. Пазећи да се и сами не ухвате, дечасти су на разне

14

начине покушавали да их раскују. Није ишло. Мучили су се, смењивали један другог, знојили се и препирали – али кљуса нису успели да учине безопасним. Само су их разлабавили.

Већ је падао мрак.

– Не вреди – рече Немања. – Сутра морамо да дођемо са алатом. Наши мачеви нам у овоме послу нису ни од какве помоћи.

– Нису – сложи се Страцимир. – Баш смо се нагњавили, а никакве вајде. А шта ако се неко од мечића до сутра ухвати у кљуса?

– Мечићи не излазе по ноћи. Ни њих њихова мајка не пушта као ни нас наша – рече Мирослав.

Сва тројица се насмејаше.

– Али ако нећемо да од наше мајке извучемо тешку грдњу, а можда и казну што каснимо, онда трком кући! – нареди Немања.

У рану зору следећег дана сва три дечака не само што су била будна, него већ и потпуно спремна за полазак. Сваки је носио нешто од неопходног алата, који су још синоћ били припремили. Скрили су алат у торбице за храну.

Неочекивана тешкоћа је искрела на градској капији, јер се стражар двоумио да ли сме или не сме да им отвори тешке вратнице и спусти покретни мост.

Не заборавите да се све ово дешава у првој половини XII века.

15

– Млади господару – рекао је стражар Немања – отац ти није ту а од твоје госпође мајке немам никакво наређење. Како онда да вас пустим?

– Мајка спава – одговори Немања. – Нећемо је ваљда будити у ово доба. Али она зна за наш излазак. Одобрива га је.

– Ништа ми о томе није речено.

– Дајем ти своју реч да је тако и преузимам сву одговорност на себе. Молим те, спусти мост и пусти нас – био је упоран Немања.

Заповедник страже га је послушао, али преко воље. Док им је отварао капију, опомену га је:

– Не заборави да ти се данас отац враћа. Није ред да га, са браћом, не сачекаш у кући.

– Сачекаћемо га. Отац сигурно неће стићи у рано јутро. Хвала ти што си нас пустио. У прави час. Ево и сунца.

Блесак јутра расуо се по васпелој природи.

Дечаци потрчаше ка шуми.

Одмах су приметили неко чудно комешање. Птице су узлетале и слетале без неког реда, уз чудноват цвркул. Бубе и мрави су се на све стране били размилели, тако да су дечаци једнако морали да прескачу њихове поворке. Чак су и зечеви, сиви и крупни, искакали из грмља и некуд бежали.

– Шта ли све ово значи – питао се Немања, гласно.

– Ухватили су је, ухватила се – зачуо је, са свих страна, оне тихе а пискутаве мравље гласове.

16

Јурнуо је као без душе.

Ухваћена у кљуса, медведица није урликала, само је нечујно стењала, покушавајући да ишчупа две задње шапе. Али што је више покушавала, то су је кљуса више стезала. Чим су се дечаци појавили зарезала је на њих, сва бесна.

– Нису ти они криви – завикаше мрављи гласови, у хору.

Медведица се нагло примири.

– Шта сад? – упита Немања. Браћа су, ћутећи, стајала уз њега.

– Морамо је ослободити – настави Немања. – Само како?

– Пусти мене да се договорим с њом – предложи мрав који је, поред Немањиних стопала, предводио једну већу поворку. – Слажеш се?

Немања климну главом. Мрав брзо оде и још се брже врати.

– Сад ћеш полако, потпуно сам, да приступиш медведици. Корак по корак. При том јој благо причај о томе шта желиш да урадиш и како да јој помогнеш. Немој се плашити.

– Останите овде и не мичите се било шта да се деси – нареди Немања строго својој браћи. – Само ако дође до неке невоље, бежите и тражите помоћ.

Примицао јој се корак по корак, са алатом у руци. Тек сад је видео колико је крупна и снажна. Била је, у ствари, огромна.

17

– Долазим да ти помогнем – говорио јој је мирно. – Носим чекић и други алат, јер хоћу да те ослободим кљуса.

– Кад јој приђеш, спусти алат на земљу. Не треба ништа да имаш у рукама док те целог не ођуши – посаветова га мрав, који се био сместио на његов десни кажипрст.

Немања га послуша. Док га је њушила – а то је дуго трајало – медведица је незадовољно брундала.

Немања схвати.

– Па да, ја сам исти онај који је пре неки дан стајао пред твојом пећином, али веруј ми да и нисам сасвим исти. Онда сам желео да ти украдем мече, а сад то уопште више не желим. Ако си ме довољно упознала, пусти ме да покушам да те ослободим.

Медведица престаде да га њуши, а Немања полако примаче алат, узне тешки чекић и поче да раскива кљуса.

Уопште није ишло лако. Дуго се мучио али му је, на крају, изгледало да ће ипак успети. И поред све лупе чекића, медведица је остала сасвим мирна. Била је престала и да брунда и да стење: стрпљиво је сносила свој бол.

Немања је настојао да њене шапе, ухваћене у кљуса, никако не закачи чекићем и успевао је у томе, ни сам не знајући како.

– Да дођемо? – питао је, укопан на свом месту, Страцимир.

– Не треба. Једва и себи чувам руке а њој шапе.

18

Победа! Под ударцима чекића кљуса су најзад попустила. Могао је да их развуче и медведица је полако извукла прво једну рањаву шапу, па другу. Била је слободна.

– Шта то радиш, сине жупана Завиде? Ко ти је дозволио да дираш наша кљуса? Мислиш да ти све смеш, а?

Немања се окрете. Два непозната момка, у црним одорама, била су ту, иза њега, са упереним стрелама. Један је нишанио у њега, други у Страцимира.

– Не мичи се и ћути. Прави се да си уплашен – саветовао га је мрав, милећи му по увету. – Они су опасни, зли су.

Немања га послуша. Изгледало је да је, сав згрчен, онемо од страха.

Момци се насмејаше, задовољно.

Одједном угледа мечиће. Трчали су право ка мајци, трапава, четвороношке.

– Мечићи – викну Мирослав.

Момци, обојица у исти мах, окретоше стреле ка мечићима. Тада настаде невиђен лом. Немања завитла тешки чекић и погоди у главу момка који му је био ближи док се медведица, као да јој шапе нису готово скидане, невероватном брзином стушти на другог. Он је покушао да јој побегне, али није одмакао ни неколико корачаји кад га је медведица зграбила и почела њиме да удара о земљу као празном врећом. Човек је прво урлао, а после умукао. Сад су обојица лежали непокретни,

19

недалеко један од другог. Лук, стреле, тоболци, ножеви – све је то било, поломљено, разбијано по тлу.

– Додај ми кожне гајтане из твог алата, брзо – нареди Немања Страцимиру.

Кад су чврсто увезали онесвешћене момке, браћа се осврнуше и угледаше како, сасвим близу њих, медведица грли и мази своје младунце који су јој лизали шапе.

– Боже, ово сам хтео да покварим – рече Немања. – Како сам само могао то да пожелим?

– Зар више не желиш? – упита га мрав, на његовом десном увету.

– Не, уопште. Спасен сам од те жеље. А био сам спреман да учиним тежак грех, да украдем мече од мајке. Хвала ти што си ми помогао да то не учиним. Хвала вам свима.

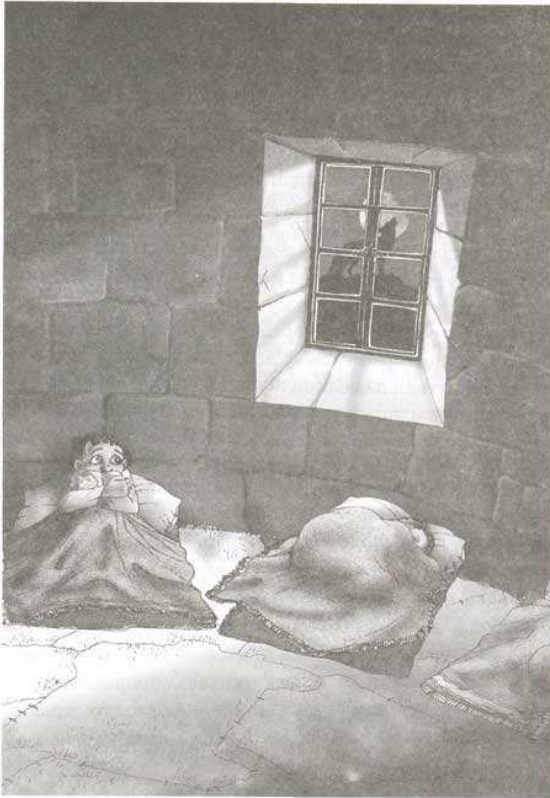
– Нема на чему – одговори мрав. – Радујемо се што је све испало добро. Али у томе нам је највише помогла наша биљка-хранитељка. Ти је зови – чудотворка.

Сад, кад смо стигли на крај ове приче, треба још да додамо и ово: прво, да су Страцимир и Мирослав одмах отишли у град по стражаре који су спровели ухваћене неваљалце. Друго, да је жупан Завида, кад се тог дана вратио из лова, био врло задовољан што су његови храбри синови ухватили два разбојника. Треће, да су дечади свакога дана ишли у госте медведици и играли се са мечићима колико им је била воља. Ви сте се,

свакако, досетили да је, кад је порастао, овај дечак Немања постао баш онај славни српски жупан Стефан Немања који је створио прву српску државу и династију Немањића. Знате и то да је по Србији подигао многе манастире а са својим најмлађим сином, Светим Савом, изградио Хиландар на Светој Гори. У Хиландару је и умро, као монах Симеон, 26. фебруара 1200. године. По њему се и данас зову сви они, стари и млади, који носе име Немања. Али можда још нисте чули да Стефан Немања, док је био велики жупан, никада није ишао у лов. Волео је да одлази сам у шуму и да тамо седи, грицајући једну кратку биљку, широких листова, пуну беличастог сока. Његова браћа су говорила да је он зове биљком-чудотворком док су људи из његове пратње међу собом шапутали да велики жупан понекад као да уме да разговара, немуштим језиком, не само са птицама и зечевима, него и са мравима, и пчелама. Чак и са медведима који су знали да му дођу у помоћ, у тешким биткама.

Златно јагње

Дечак се бојао вукова.

Урликали су, ноћу, из шума око града-тврђаве у којој је живео. Град се звао Рас а дечак Растко. Био је најмлађи син господара града, великог жупана Стефана Немање. Док их је слушао како завијају, дечаку је изгледало да су врло близу, да ће часком стићи под кулу у којој је, на самом врху, спавао са своја два брата, Вуканом и Стефаном. У каменој просторији, кружној и пространој, прекривеној овчијим кожама, биле су намештене њихове три постеље.

Једне зимске ноћи када је снег био висок, ваздух леден а месечина блештава – а такве су ноћи у свакој причи о вуковима, зар не? – урликање је постало страшно. Растку се учинило да су се и стражари, ту доле, испод куле, узнемирили. Чуо их је како ужурбано корачају, смрзнути снег је шкрипао под њиховим чизмама од лисичијег крзна. Шапутали су, као да се договарају. Чудио се браћи: како могу тако мирно да спавају док вуци бесне. Или се само праве да спавају?

Одједном сав премре: као да се неко шуња уз уске, камене степенице које вијугају од приземља до њихове

25

собе? Не, тај што се шуња никако не може бити човек: тако нечујно испуњава простор својим кретањем само дивља звер. То се неки вук, непримећен, увукао у кулу и сад се већ попео, ту је. Испред врата.

Дечак је, сав укочен, лежао испод покривача. Срце му је ударало као војнички бубањ: бум-бам, бум-бам. А вук је стајао пред вратима и дахтао, јесте, дечак је јасно чуо.

Збацио је покриваче, усправио се у својој постели на поду и завриштао.

Пробудила су се браћа, дотрчали стражари, соба се испунила људима са буктињама у рукама. Светлост пламенова одскакивала је по њиховим лицима, крзеним капама и тешким огртачима. Говорили су углас, умиривали га, уверавали да у близини нема ни једног јединог вука, они су далеко, тамо изван града, у шумама. Не смеју ни да се приближе, боје се и људи и ватре. Ако би се и усудили, како да уђу у град заштићен и шанцем и високим зидинама? Не, Растко нема чега да се плаши: нико не може непримећен да прође поред стражара, нико да им промакне, ни вук, ни човек. Чак ни птица.

Хтео је да им верује, али није могао. Страх је био већи од поверења. Смирно се и успео да заспи тек кад је чуо да је његов отац, велики жупан Стефан Немања, наредио да један од стражара, и то баш онај највиши и најјачи, сву ноћ остане пред вратима њихове собе.

Сутрадан није могао да се одбрани од подсмеха. Браћа су га – Вукан је, као и увек, предњачио у томе – назива-

26

ла кмекавцем, плачљивком и плашљивком. Стидели су се због његове ноћашње вриске и узбуне коју је био подигао. Зар се тако понаша син великог жупана? Сигурно је и отац несрећан што му је најмлађи син такав страшљивац.

Покушавао је да им објасни како му се стварно чинило да је вук ту, иза врата, али нису хтели ни да га чују. Јако су га презирали. Вукан му је чак рекао да ће молити оца да он, Растко, више не спава у истој просторији са њима.

Ућутао је и осетио како се увлачи дубоко у себе, као пуж у кућицу. Да, разликовао се од своје браће – они су били храбри, он није. Они су умели да буду достојни синови свога оца, он није. Урадио је нешто што се не ради: не само што се плашио, него је и свима открио и да се плаши и чега се плаши.

Од тада су браћа избегавала да се играју с њим. „Још си мали”, говорили су му, „и кукавица. Играј се сам”.

Надао се да га бар његов отац разуме: зар није, оне ноћи, оставио стражара пред вратима њихове собе?

За време заједничких обеда, ручка и вечере, покушавао је да ухвати очев поглед. Велики жупан је имао обичај да, пошто прочита молитву пре обеда и изговори „Амин”, погледа у своје синове. Био је то поглед који их је и испитивао и прозирао. Они су, сва тројица, седели на зачелју, тачно преко пута оца који је седео у челу дугог, дрвеног стола. Нису могли да умакну погледу.

Али, шта се догађало? Растко је упорно, неколико дана, тражио очев поглед, настојао да га сусретне. Није

27

успевао. Отац је гледао у Вукана, у Стефана, али у њега није. Није га видео, као да Растко не постоји!

Био је ужасно несрећан: браћа га нису хтела, отац га није примећивао.

Уз њега је остала само мајка. Само га се она није одрицала.

Усудио се да је упита да ли се то отац љути на њега.

– Јеси ли учинио нешто због чега би се отац љутио на тебе? – упитала је мајка.

Растко је ћутао. Речи, као скамењене, нису хтеле из њега. Најзад је промуцао:

– Па ја се... бојим... вукова.

– Не треба да се бојиш – рекла је мајка благо. – Вуци су далеко и у наш град не могу да уђу.

Загрлила је дечака.

– Знаш, и ја их се бојим, али знам да смо на сигурном. Покушај да не обраћаш пажњу на њихово завијање и да спаваш мирно. Свемогући Господ на небу и моћни отац твој на земљи бде над нама.

Трудио се да послуша мајку. Некад је успевао у томе, некад није. Повремено му се страх враћао свом силином и мучио га. Тада би се, док су вуци завијали, завлачио под покриваче и трпао шаке у уста да му се опет не би отео врисак.

Тако су пролазиле дуге зимске ноћи. (Како ли су им споро пролазиле, питамо се данас, у то време кад људи нису знали ни за радио, ни за телевизију, ни за видеокасете, ни за компјутерске игре, ни за какву забаву те

28

врсте? А напољу су владале дуге ноћи, велике хладноће и дубоки снегови. Стварно, шта су радили у зимске вечери ти људи из прошлих векова? Грејали се уз огњиште и причали приче? Вежбали се у читању и писању слова уз помоћ неког калуђера? То је могуће – јер, не заборавите, у то време није било школа па није било ни много оних који су знали да читају и пишу. Много је више било оних који су умели да занимљиво причају.)

Како год да је пролазила, зима је најзад прошла. Стигло је и пролеће, али страх у дечаку није се смањио. Напротив, као да је растао.

Једног топлог априлског дана пожелело је да се опет игра са браћом и њиховим друговима на озеленелој пољани поред градског трга. Можда су већ заборавили на његову бруку? Можда ће хтеги да га приме?

Али, нису заборавили. Чим им је притрчао, почели су да му довикују и „Бежи, ти мали!“ и „Склони се, плачљивко!“ и „Не играмо се с тобом!“ и „Ниси наше друштво, ти, кмекави!“

Једино је његов брат Стефан покушао да га узме у одбрану, али га је Вукан изгрдио:

– Кад га браниш, ти га квариш! Мора да се одучи од страха!

Растко је побегао у књижницу. Ту се, већ неко време, склањао од браће и од њиховог подсмеха. Књижница је била кружна, са низом малих прозора. Свуда унаоколо стајали су дрвени сандуци, мањи и већи, са пажљиво

29

сложеним завијуцима, свитцима, од пергаментна. У то време о којем причамо ти исписани свитци су представљали књиге.

Осећао је да само у овој одаји може да предахне, да је само ту заштићен од свега. Још није знао сасвим добро да чита, али је узимао свитке, развијао их и гледао у та сјајна, крупна, дивно исписана слова. Полако их је срицао, слутећи им значење. Имао је утисак да га слова, док их посматра одгонетајући их, смирују и теше. Била су му најбољи другари, једини, у ствари. Није баш увек разумевао шта казују, али је осећао да је добро све што казују, јер уче о Богу.

Зато му је Бог, у књижници, био некако близу.

Молио му се. Преклињао га је да га не оставља самог јер је он, Растко, обичан мали дечак пун страха, недостојан и свога оца и своје браће која нису ни мало милосрдна према њему. Нарочито није Вукан.

А зар га нису учили да једна од Десет Божијих заповести гласи:

„Љуби ближњег свог као себе самога.“

Не, његова браћа нису била спремна да послушају ту заповест. Ни њихови другови. Растко се молио Богу да им, свима, опрости. И да им, свима, подари више разумевања за друге. Па и за њега, Растка, који је један плашљивко.

Кад је завршио молитву, више није био ни тужан, ни уплашен. Пришао је једном од сандука, узимао у руке свитке, разгледао их не одвијајући их, и враћао. Најзад

30

је један и развио. Одмах је погодио да су на њему исписане молитве које се читају о Бадњој вечери, о вечери кад се, у Витлејему, родио Христос, син Божији. Свитак је био украшен многим цртежима у боји. На једном цртежу је у стаји, на слами, окружена овцама и јагањцима, лежала Богородица. Била је сва озарена неком унутарњом светлости и држала је у рукама свог тек рођеног сина. Уз њих двоје стајао је Јосиф. Изнад стаје је блистала велика звезда репатига, она звезда која је до забачене стаје довела три мудраца са Истока, да се поклоне Сину Божијем. Међу животињама окупљеним у стаји и око стаје нарочито је лепо било насликано једно мало јагње, обојено бојом злата. Чим је развио свитак, Растко га је угледао у причинило му се да ни јагње не скида поглед са њега.

Док га је посматрао, Растко је осећао како постаје сав лак од неке среће. Пољубио је ликове Богородице и Богомладенца и мало јагње у очи.

– Опет си ту?

Загледан у цртеже на свитку, Растко није ни приметио да је ушао отац Душан, калуђер који је бринуо о књижници.

Пришао је дечаку и нежно га помиловао по дугој плавој коси.

– Зашто се не играш напољу? Видиш како је леп дан? Растко је одмахивао главом.

– Нико неће да се игра са мном. А ја и највише волим кад сам овде, са словима и сликама.

31

– Добро кад је тако. Шта кажеш на мој предлог да сад заједно мало читам?

Растко загрли калуђера.

– Хвала! Хвала!

Стрпљив и предан дечаку, калуђер му је сатима помагао да се пробија кроз низове слова и речи. А Растку се чинило да га мало златно јагње све време посматра и храбри.

Те вечери је Растко, после молитве, лако и безбрижно утонуо у сан. После много месеци, први пут му није ни пало на памет да ослушкује чују ли се вуци, оданде, из шума.

Одједном, у сну, угледа лопту сву од чудесног сјаја како се котрља према њему. Што му је бивала ближа, то је он постајао радоснији. Гле, па то и није лопта него оно мало златно јагње, које се невероватном брзином премеће преко главе. Баш је смешно и слатко! Хоп, хоп, хоп – и зауставило се пред Растком. Погледало га је и проговорило:

– Слушај ме – рекло је. – И сутра ће бити диван дан.

Немој да останеш у књижници. Изађи да се играш с лоптом и играј се сам. У подне, капије града ће се, као и обично, отворити да приме гласнике и путнике намернике. Ти неопажено истрчи, у игри, за лоптом и, исто тако у игри, приближи се шуми. Лопта ће се откотрљати у шуму а ти потрчи за њом. Слободно. Не бој се. Кад се нађеш у шуми, испред тебе ће изићи велик и страشان вук. Искезиће зубе и грдно ће зарезати.

32

Пожелећеш да побегнеш, али то никако не смеш да учиниш. Савладај свој страх како знаш и умеш, примакни се вуку, погледај га у очи и мирно му заповеди да седне као да није вук него обичан пас. Ако будеш миран и одлучан – а ја знам да ћеш бити – вук ће те послушати. Али, ако му окренеш леђа и почнеш бежати, стићи ће те и онда ти нема спаса.

Чим је то изрекло, мало златно јагње примакне своју главу дечаковој, лизне га по носу и нестане.

Кад се пробудио, Растко је одмах осетио да је некако јачи у себи. Сетио се сна и златног јагњета. Погледао је кроз прозорчић – било је прелепо прозрочно јутро. Обећавало је диван дан, баш као што је јагње и рекло. Још једном се загледао и у себе: да, био је спреман да уради све што му је јагње наложило.

Цело пре подне играо се на пољанчету, сам.

Пред подне, кад су се капије отвориле, почео је да им се приближава бацајући лопту. Скакутала је, склизнула кроз градску капију и брзо се откотрљала изван градских зидина па, низбрдо, према шуми.

Дечак је трчао за лоптом.

– Не удаљуј се, кнежевићу – викнуо је један од стражара. – Не смеш, опасно је!

– Одмах се враћам – довикнуо је Растко и наставио да жури за лоптом. Улетела је у шуму, а Растко за њом. Котрљала се све даље, вешто вијугајући између дрвећа. Најзад ју је сустигао и ухватио, сав задихан. Усправио

33

се са лоптом у рукама и – у тами шуме, пред собом, угледао огромног вука.

Био је страشان и зао. Очи су му сјакиле, режао је и кезио зубе, спреман на скок.

Растко је стајао, укопан. Није могао ни да јекне, ни да бекне. Ни да се макне.

Одједном, као да га је нека сила гурнула ка вуку, коракнуо је унапред једном, па други, па трећи пут.

А вук је, режећи, узмицао. Јесте, узмицао је. Више и није изгледао тако страشان.

Обузет чудном снагом, Растко га погледа право у очи.

Вук престаде да режи, мада је још кезио огромне зубе. Затим се сасвим примири.

Гласом који као да није био његов, Растко му заповеди:

– Седи. Седи доле.

Огромни вук је гледао у дечака а дечак у вука. Онда звер послушно обори главу и седе.

Растко му приђе, подиже својом малом руком која је још подрхтавала опасну вукову губицу и мирно рече:

– Пођи са мном. Ти си мој. И ти си добар.

На градској капији стражари су запрепашћено гледали необичан приказ: под јарким подневним сунцем ишао је мали кнежевић Растко са лоптом у рукама а огроман сиви вук га је послушно пратио. Стражари дограбе лукове и стреле, али им Растко довикну:

– Не, не, он је мој. Неће вам ништа.

34

Док је корачао ка тргу, сви су почели да се окупљају око њега, и стари и млади, али нико није смео да му се сасвим приближи. На вест о чуду која се простирала брже од муње, дотрче и Вукан и Стефан са својом дружином. Вук одједном застаде, погледа их и поче да режи, тихо.

35

И Растко се заустави да га помилује:

– Не љути се, Сиви – рече. – То су моја браћа. И њихови другари. Ја знам да они мене ипак воле.

– Пођите са мном – рекао је Растко браћи и они су га ћутке послушали као да је он најстарији међу њима.

Вук је био престао да режи али је ишао тако приљубљен уз Растка као да жели да обзнани да се од сада он стара о дечаку. Истовремено се свима чинило да је Растко нагло порастао, иако је био још онај исти мали дечак, само што је сада нека моћ зрачила из њега.

Велики жупан Стефан Немања чекао је своје синове. Већ су га били известили о необичном догађају.

– Победио си свој страх – рекао је свом најмлађем сину и узео га на крило. – То је велика победа и ја ти честитам. Мајка и ја се поносимо тобом, зар није тако, Ана?

– Тако је – рекла је кнегиња Ана и пољубила Растка са сузама у очима. – Знала сам да си храбар. Најхрабрији.

Вукан и Стефан су били утонули у ћутање.

– Могу ли да задржим вука? – питао је Растко.

– Да, можеш – одговорио му је отац. – И мораш, јер ће одсад он стално бити уз тебе. Бољи ти чувар и није потребан.

Као да је разумео речи великог жупана, сиви вук му се сасвим примакао и ставио своју главу на колена Стефана Немање. Као пас.

– Нећу те сад питати шта се све догодило у шуми и како си га припитојио. Али ту ми причу дугујеш – рекао је жупан Растку. – Кад је чујем, онда ћу и ја теби испричати једну своју причу.

– О чему је та прича – питао је Растко радознало.

– Ако је твоја прича о вуку, а јесте, онда је моја о једној биљци која је чудотворна, о медведићима и мравима – али сачекај још неко време. Кад осетиш жељу да ми испричаш своју причу, ја ћу ти испричати моју.

Од тога дана дечак и вук више се нису растајали и од тада се Растко више ничега није плашио. Није остало ни запамћено ни записано како му је отац, Стефан Немања, испричао своју причу – ону коју сте ви већ прочитали ако сте ову књигу почели да читате од почетка.

Знам, драги читаоци, да одавно претпостављате да је овај дечак Растко онај исти млади Растко Немањић који је, једне ноћи, оставио и оца, и мајку, и браћу, и град Рас и отишао, пешице, са грчким калуђерима, на Свету Гору. Желео је да свој живот у потпуности посвети Богу. Зато се, у једном манастиру на Светој Гори замонашио и добио име Сава. То се догодило у руском манастиру Светог Пантелејмона, деведесетих година XII века – пре више од осам стотина година. Постао је први српски архиепископ и просветитељ а због силног добра које је чинио људима и велики светитељ, наш Свети Сава.

Шта, уопште, значи, просветитељ? То је онај који учи људе да свет не гледају само својим телесним него и својим духовним очима. Духовне, невидљиве, унутарње очи има свако од нас у себи, али их свако не држи отворене и не уме да гледа њима. Оне се отварају ако разумемо и прихватимо да богатство у новцу и у имању никако није и највеће богатство. Оно друго, које човек стекне у свом уму и срцу, много је веће а нико га не може ни опљачкати, ни отети.

Тако је учио Свети Сава.

На крају ћу вам испричати и једну легенду која се преносила у српском народу са колена на колена. Та легенда каже да је Светога Саву, на његовим дугим и тешким путовањима, увек пратио огромни сиви вук од кога је, изгледа, Свети Сава научио не само језик вукова него и свих других животиња. Знао је, дакле, немурти језик и звери би му се покоравале, где год би се појавио. Али оно најважније о чему казује иста легенда, ово је: у тренутку када је, у манастиру на Светој Гори, млади кнежевић Растко, вршећи свети обред, постајао монах Сава, у простору изнад себе угледао је оно мало, златно јагње које му се, некад, јавило у сну. Лебдело је изнад њега и зачуо је глас и речи: „На теби је да сваком живом створу на земљи чиниш добро, јер слободан си од сваког страха осим страха од Бога живог.“

Тако је почело путовање Светога Саве кроз овај живот на земљи. Куд год да је крочио, кажу да је собом доносио спокојство и доброту иако је сам често пролазио

и кроз бригу и кроз патњу. Али, о тим догађајима из његовог живота причаће вам други. На мени је да вам још кажем да је сиви вук увек био ту негде, у близини монаха Саве, као будни чувар. До краја његовог и свог живота.

Плаветна рибица

Заронио је руку у извор.

Вода је гргољила преко његове шаке и подлактице, прозрачна и добра. Миловала га је и хладила.

Још је по мало подрхтавао, али је знао да ће то проћи. Вода ће извући из њега и страх и бол, као и увек.

Урош се плашио татарског хана Нагоја, иако хан није показивао никакво непријатељство према њему. На свој начин био је чак и љубазан али од те љубазности би се дечак кочио. Повремено га је хан чак призивао у своју раскошну одају, да га пита да ли је задовољан, да ли му је нешто потребно.

Хан или кан се, код Татара, звао њихов кнез, то јест владар, господар. Док би му одговарао да је задовољан и да му ништа не треба, Урош није лагао. Од како га је његов отац, српски краљ Милутин, послао као таоца томе Татарину, није имао разлога да се жали: био је у удобном ропству. Хан га је примио као госта а не као заточеника. Сместио га је у пространу кулу на западном делу свога града-тврђаве. Могао је да бира храну за себе и, што му је било најважније, његови пратиоци су могли да остану с њим. Било их је шесторица и следили су га

41

на његовом дугом путовању од очевог двора у српским крајевима до ханове тврђаве, склоњене у дубине непроходних бугарских планина. Хан им је чак дозволио да задрже нешто од оружја: мачеве и штитове. Морали су да предају ножеве, лукове и стреле, копља и секире.

Од све шесторице, Урош је највише волео Врутку, младог витеза који га је учио ратничким вештинама. Истина, и Врутко је имао једну ману: није дозвољавао Урошу да се удаљава. Пратио га је као сенка.

А куда и да оде? Свуда око ханове тврђаве биле су само црне, неприступачне гудуре, пусте.

Јутрос је, после разговора са ханом, ипак успео да измакне Врутку. Хтео је да, бар неки тренутак, буде сам код свог извора.

Дотрчао је – или би тачније било ако се каже да је до-скакао до извора окомитом низбрдицом низ коју се морало скакати са стене на стену.

Ту, у удубљењу испод црвенкастоцрне стене-громаде избијала је, у моћним млазевима, прелепа вода. Урош ју је назвао бисерницом, јер му се чинило да ситно и крупно бисерје израња из дубина па се, на врховима млазева, рони у мали камен басен који је вода издубила.

Његова мајка, српска краљица Ана, носила је само бисере. Имала их је свуда по себи: у коси, око врата, у ушима, на одећи од меких тканина, на обући.

И она је била сва светла, као бисер.

То му је најтеже падало: што већ тако много месеци није видео мајку и што не зна кад ће је опет видети.

42

Мислио је на њу нарочито увече, кад би полазио на починак. Дани су му некако и пролазили у учењу, вежбању, трчању, пливању. Учио је много и стално, са сваким од својих пратилаца. Али кад би се спустила тама, хватала га је чежња за домом и за мајком. Ноћу, кад би се изненада пробудио, у мраку и тишини, навирале су му сузе које је гутао. Врутко је спавао с њим у истој одаји, али се Урош осећао усамљеним. Био је далеко од мајке, у врлетним и црним бугарским планинама, заточеник моћног хана Нагоја који је сад господарио и великим делом Бугарске. Никад га неће пустити да оде. Не, ни Урошев дед, бивши бугарски цар Ђорђе Тертерије I, мајчин отац, више не би могао да га заштити чак и ако би се догодило да Урош некако успе да одбегне од хана. Дед је био далеко, а хан близу.

Али како да побегне из ових окомитих висова који су се свуда, као зидови, уздизали око ханове тврђаве?

Довде се стизало само уском стазом која је водила ивицом провалије. Била је тако уска да је, том стазом, могао да се пење само по један човек. Или по један коњ.

Не, о бекству није вредело ни размишљати.

Зачуо је каменчиће који су се закотрљали низ стрмину иза његових леђа. Није се осврнуо. Знао је да то долази Врутко.

– Зашто ме ниси сачекао? Шта је било код хана?

Ех, и тај Врутко. Увек мора нешто да пита.

– Ништа.

– Како ништа. Чим си ти овде, на извору, и топиш руке, то не може да буде ништа. Шта ти је хан рекао?

43

– Чуо је да се мој отац и мој деда спремају да га опет нападну. Деда је од хана побегао из Бугарске у Византију. Сад тамо прикупља војску.

– Не верујем хану ни реч.

– А ја му верујем – рече Урош. – Сигуран сам да деда опег хоће да постане бугарски цар.

– Можда. Али тебе је отац послао као јемца да он, српски краљ, неће ништа предузимати против хана.

– Па и деда је послао свог сина а мог ујака Светослава хану као јемца. Па шта? Ја сам у овој хановој тврђави заточеник, ујак Светослав ко зна у којој другој. Бар да смо заједно.

– Јеси ли то рекао хану?

– Питао сам га могу ли код ујака или ујак код мене, овде. Хан Ногај каже да то никако не може бити. И слатко се смеје. Баш сам то добро смислио, подсмева ми се.

– Шта још каже?

– Он сад полази у неки поход. За то време моћи ћемо – и ја, и сви ми – да живимо како смо и до сада живели. Имаћемо све што нам треба. Дозвољава ми и да наставим вежбе са оружјем које ћемо, као и обично, позајмљивати из његове оружнице и, после употребе, враћати. Могу све осим да одем.

– Лепо с његове стране.

– Али, ако се хан увери да отац и дед стварно сме-рају напад против њега, никаквом се добру не можемо

44

надати. Он је са мојим оцем потписао уговор о ненападању и поступаће према том уговору.

– Краљ Милутин неће прекршити уговор. Неће довести твој живот у питање. Син си му, Уроше.

Дечак је ћутао.

– Ниси ме чуо?

– Чуо сам.

– Па што не одговараш?

– Немам шта.

Чак ни Врутку није могао да каже оно што га је мучило. Осећао је да га отац не воли. Његов полубрат Константин, очев син из првог брака, већ је одрастао младић. Могао је отац њега да пошаље као таоца хану – био би јачи јемац. Константин и ујак Светослав су, колико зна, истих година. Али отац није хану дао Константина него њега, Уроша, који тек што је превалио десету. Зато што за Константина мари а за њега, Уроша, не мари. Константин му је први син и први наследник. А он, Урош, син из трећег брака. Колико је мајка плакала и молила оца да га не шаље хану, да га још не одваја од ње – па није вредело.

Отац је – то Урош никада неће моћи да заборави – био хладнији и од самог хана Ногаја док му је говорио:

– Одлазиш код татарског хана, у заточеништво.

Даћу ти добру пратњу и све што ти треба. Поверавам ти важну дужност. Зато ни реч нећу да ти чујем ни сузу да ти видим.

45

– Колико ћу тамо остати?

– Не знам. Док год буде потребно да ја, српски краљ, јемчим животом свог сина, твојим, татарском хану да нећу угрожавати његове земље. Заузврат, ни он мене неће нападати, али то ничим не јемчи. У овај час хан је јачи и тако му се може. Освојио је готово целу Бугарску. Отерао твог деду, поставио новог цара.

– Оче...

– Рекао сам да ни реч нећу да ти чујем. Опрости се с мајком и пођи. Пратиоци те већ чекају.

Не, оцу није много значао. Ако се договорио са дедом да ударе на хана Ногаја, отац ће га лако жртвовати. До сада је Урош код хана представљао залогу мира зато што је оцу тако одговарало. Али шта ако му више не одговара?

Као да му хвата мисао, Врутко рече:

– Ни твоја мајка неће то дозволити. Њој си ти најважнији.

Ех, да је могла да не дозволи, не би га ни пустила од себе. Мајци он јесте најважнији, али отац не слуша мајку.

Окрете се Врутку.

– Немој да ме тешиш. Не вреди.

– Добро. Шта би радије: да се мачујемо или да се вежбамо у гађању копљем?

– Ни једно ни друго. Ја бих на купање.

– Још је хладно. Боље да се купамо у подне.

46

– Не затежи, Врутко. И сам знаш да је тамо вода увек подједнако хладна.

– Морамо сачекати и остале.

– Ево их, долазе.

Врутко је гледао дечака: био је блед и несрећан али отврдно. Купање у леденој води добро ће му чинити.

– Хајдемо. Али не јури. Загрејан у воду нећеш ући.

Од извора, бисерна вода је скакала низ оштру падину, затим текла малом зеленом удољицом, коју је дечак звао чинија. Била је округла, опкољена окомитим голим брдима. Затворена са свих страна. Из ње се никада није могло. Зато је хан и дозволио да се ту вежба у гађању из лука, и у вештинама са мачем и копљем. Оружје које су позајмљивали из ханове оружнице, враћали би одмах после вежби.

– Хан нас стави у чинију, па не брине – шалио се Урош кад су почели да долазе у удољицу. – Овде смо му већ прос-то припремљени да нас прогута. Печење у чинији.

У удољици је сунде пржило, а нигде није било ни дрвета, ни жбуна. Само та ситна, ретка трава и по који маслачак.

Једном је, док је трагао за стрелом коју је био далеко одапео а она нестала, Урош открио нешто важно. Бисер-ни поток, за који су он и Врутко мислили да нестаје у стенама, јер се изненада губио, у ствари је понирао у јед-ну пећину. Стрела је била пала код самог оштрог удубље-ња – улаза. Да му се није сасвим примачао да узме стре-

47

лу, Урош никада не би открио да је то улаз – лично је на обичан већи усек у стени.

Таман је хтео да се провуче у тај улаз кад се Врутко, који је дотрчао за њим, развикао:

– Како можеш да си тако неопрезан! Срљаш као будала а ни не знаш куда води тај пролаз!

– Сигурно у пећину.

– Вероватно, али у какву? То може бити пећина безданица у коју вода понире па ко зна где избија. У овом крају има много вода понорница.

– Па шта ћемо!

– Вратићемо се по ужад, али ханови стражари не смеју да примете. Ужад морамо сакрити. Помислили би да се спремамо за бекство.

– Одавде се не може побећи.

– Не може и стога што стражари све виде.

Ипак ни стражари нису могли све да виде, јер су Урош и Врутко успели да пренесу, у неколико наврата, ужад и сакрију је код улаза у пећину. Онда је, следећег јутра, Врутко, скривен међу стене, чврсто везао обруч од ужета око Урошевог струка. Други крај ужета је држао он док је дечак полако улазио у пећину. Корак по корак за својим бисерним потоком.

Ни за живу главу не би допустио Врутку да он буде први који ће улазити.

С њима је био и Растислав који је Уроша вежбао у читању и писању, али је био вешт и у мачевању.

48

Пећина је била тамна и мокра. Вода је капала са свих страна. Тап, тап – туп. Тап, тап – туп. Урош је стао и ослушкивао, напрегнуто, између других шума, шум свога бисерног потока. Требало му је доста времена док је успео да разазна све врсте капљања и падања воде. Не, пећина није била безданица. Бисерни поток се, процењивао је Урош, у малим слаповима спуштао испред њега у неку тамну ширину.

– Уроше, шта радиш? – Врутко је стајао код улаза и довикивао му. – Шта видиш?

Брже но што је ушао, дечак је изишао из пећине.

– Биће нам потребна и бакља. Онда ти и ја, Врутко, можемо унутра, а Растислав нека сам држи ужад којом смо везани. Јако је клизаво, али није безданица.

– Не можемо бити сигурни док све не испитамо.

То се није могло без бакље а бакљу није било лако стећи. Било их је у кули, али се оне нису смеле износити. Данашњи истраживачи пећина, спелеолози, распорлажу батеријским лампама свих величина и јачина. Али ми живимо на самом крају XX а Урош и његови другови су били заточени код хана Ногаја на самом крају XIII века. Седам стотина година дели наше време од њиховог – што је, признаћете, ихааа-хај времена.

Неколико вечери су у кули у којој су становали Урош и његови пратиоци правили мале бакље. У празне јеленске рогове стављали су густу смешу од смоле, струготине и иситњеног сувог лишћа. Том смешом се пунио

49

рог па зачепљивао воском у који је удеван широк фитиљ. Бакље су морале да буду мале да би их лако сакрили испод одеће. Сачинили су, први пут, само три, за пробу. Е, сад их је чекало нешто теже: да у удољици запале ватру а да то остане непримећено.

Како? Дим и ватра одасвуд су видљиви.

Прибегли су лукавству. Урошеви пратиоци су се договарали, али гласно, да сви у тврђави чују, о једном такмичењу. У удољици ће се они, да виде између себе ко је најбољи, надметати у мачевању, гађању из лукова, бацању копља и камена с рамена. Урош ће бити главни пресудитељ.

Тако је и било. Једно цело вруће пре подне су се надметали, све по двојица, у по једној вештини. Док се један пар, рецимо, мачевао, други се припремао за мачевање. Урош је стално био уз такмичаре, а и Врутко се повремено смењивао са својим друговима. Непрекидно су се кретали, борили, такмичили, препирали тако да се није примећивало да један међу њима недостаје, да их је, са Урошем, шесторица а не седморица. Е, тај један је био Растислав који је, скривен у стењу близу улаза у пећину, покушавао да изазове варницу.

Трљао је, дуго, суве цепке дрвета једну о другу. Био је највештији и у томе.

Најзад је пламичак искочио. Растислав је, заклањајући га, склизнуо у пећину. Умало да се пламичак угаси у оној мокроти, али је Растислав ипак успео да упали бакљу.

50

Пред њим се указала широка, хладна подземна одаја, пуна плавкастог, прозачног пећинског накита. Високо је са сводова и са зидова.

Тако се догодило да ни Урош ни Врутко нису били први који су зашли у ово чудесно подземно царство. Док је њих напољу, у удољици, пекло јунско сунце, Растислав се, у подземљу, баш расхлађивао.

Дуго се задржао, обилазећи пећину. При изласку је нашао и једно удубљење, зачудо прилично суво, у којем се могла оставити усправљена бакља.

– Ух, што је напољу врућина – рекао је, кад се придружио друговима.

– Побогу, где си? Сви бринемо а не смемо да прекинемо. Стражари би одмах нешто посумњали.

– Доле је рај.

Брзо су завршили, мокри од зноја. Урош и Врутко су бројали, сабирали или одузимали оно што бисмо ми данас звали поенима. Прогласили су и победника, уз препирку.

– Ко није победио данас, можда ће победити сутра – говорио је Врутко, кад су стигли у тврђаву. – Надметање је тек почело.

Вратили су оружје и повукли се у хладовину своје куле. Двојица који су тог дана били редари, отишли су по ручак. После, док су обедовали, Растислав им је најтишим гласом причао шта је све открио: прелепу и хладну подземну пећину, која и није баш тако клизава. Не морају се везивати, само опрезно корачати. У средиш-

51

ту пећине бисерни поток прави језерце из којег даље опет истиче, до на крај пећине. Ту изненада пропада кроз узан усек у неку велику дубину, у понор који одзвања од одјека воде.

Од тада се игра са надметањем у вештинама играла свакога дана. Пре и после подне. Али, ни стражари нису били наивни: приметили су да из игара обично један или двојица одсуствују.

– Где се ви то губите? – питали су.

– Сунце пржи, па се заклањамо иза стења.

Стражари нису имали ништа против – а и зашто би. И у поласку и у повратку у удољицу сви њихови заточеници били су увек на броју: млади краљевић Урош и његових шест пратилаца. Уредно су враћали позајмљено оружје. Све је било како треба.

Да су могли да виде како Урош и Врутко уживају док пливају по бисерном језерцу! У почетку то купање, истина, и није било баш уживање и више је било квашење него купање, јер је вода била јако хладна. Улазили су до колена па истрчавали, слеђени. Вррр! Цупкали су и скакали по клизавом тлу пећине, трљајући се шакама.

Али постепено су се привикавали на хладноћу воде. Улазили су све дубље и остајали све дуже – дужина се мерила секундима. Најзад је Урош први запливао, само неколико завеслаја рукама. Било је дивно, иако му је сва кожа бридела. После двадесетак дана постали су толико отпорни да су могли да остану у води, пливајући, и више од пет минута.

52

То је било највеће Урошево задовољство. Док је, брзим и оштрим покретима, пресецао ту прозрочно тамну, ледену воду, док је зарађао у тај полусмрзнути бисер – сва туга је нестајала из њега. Отицала је у дубине језерцета. И он, Урош, као да је постајао лак и прозачан. Радост је цаклила и у тој води и у њему.

Почели су да истражују језерце.

Испуњавало је невелику камениту увалу кроз коју је протицао бисерни поток. Могуће је, говорио је Врутко, да језерце пуне и друге подземне воде пошто су се, и изван струје потока, при пливању сусретали са непознатим млазевима. Неки су били топлији, неки хладнији. Морали су стално да буду на опрезу не само због тога што је, неколико корачаји од обале, дубина нагло почињала, него и зато што нису знали шта све скрива та дубина.

Врутко је први препливао језерце и вратио се.

– На средини наш поток просто носи – рекао је Урошу.

– Мора се пресецати укосом, узводно, у највише два или три покрета. Добро је што је узак. Али, пази, дубок је и вуче.

Не, Урош се није бојао свог бисерног потока.

Препознавао је гргољење његове живе воде, гутао је његове бисерне капљице које су у пећини добијале тамноплави сјај. Понекад се пуштао да га струја потока носи до пред крај пећине, а он се у њој окретао, обртао као риба, па се бацао на клизаву обалу.

Врутко се љутио.

– То ти не дозвољавам. Тражиш невољу. Поток те може понети са собом кроз усек па у понор.

53

– Не буди смешан, Врутко. И сам си видео да кроз тај усек ни шака не би могла да ми промакне. То су вратнице кроз које може да прође само бисерни поток.

– Не знам ја то. И нећу да мислим. Пећина је пуна тајни. Не дозвољавам ти и готово. Кад тако искачеш, можеш и да се повредиш а то ти баш није потребно.

– Добро, добро. Само да знаш, постао си велико гуњало.

– Само да ти знаш, почео си да заборављаш ко је овде старији и ко има да се слуша. Пред твојим оцем, ја одговарам за тебе.

– Оца је баш брига и за тебе и за мене – излете дечаку.

– Уроше! Прекрени! Ако одговориш још једну реч, казнићу те. Три дана нећеш ићи на купање.

Уф! То би била страшна казна. Одмах је ућутао и постао послушан као увежбани домаћи пас. И тако умиљат.

Сутрадан је по други пут препливао језерце, док га је Врутко посматрао са обале.

– Врати се и изађи! Поплавећеш као ове рибице! – довикнуо му је.

Било је много малих плавих рибица. Промицале су поред Уроша у јатима и нису га се плашиле. Ни он се њих није плашио, само се смејао ако би га, у пролазу, голицале. Биле су хитре, плавичасте и прозачне.

Пресекао је, укосом, струју потока и измакао јој се. Приближавао се искошеној клизавој обали на којој је Врутко постајао нестрпљив.

54

Одједном је осетио силну жељу да се врати и зарони испод струје потока, само за час. Пре но што је Врутко ишта могао да схвати, Урош се обрнуо и зарони невероватном брзином, као да га је нешто вукло ка дубинама.

Ронио је, широм отворених очију, кроз савршено прозачну иако тамну воду бисерног потока.

Онда је угледао прелепу плаветну рибицу која као да га је чекала. Кад јој се приближио, брзо је запливала напред, позивајући га да је следи. Замахнуо је неколико пута ка дубини, осетио да пролази кроз неки узани водени пролаз, дах му је нестајао. „Удавићу се”, помислио је али без страха. Испред њега, рибица се пењала кроз воду, изронила је и – изронио је и он.

Аух. Лежао је, испрљен, и једва дисао. Али дисао је. Усправио се и сео. Поред његових ногу, у води, плаветна рибица се праћакала.

Врутко ће полудети! Мислиће да се удавио!

– Што си ме, код ђавола, довела овамо?

Рибица га је гледала својим ситним бисерним очима као да га моли да погледа око себе.

Почео је да се осврће. Постепено је разазнавао тамни простор.

Па шта је ово? Нека оружница!

Обрео се у пространој и сувој пећини са удубљењима пуним оружја. Одједном опет оснажен и радознао, Урош је оптрчао пећину. Лукови, стреле, мачеви, ратне секире, бодже – чега ту све није било! Поређано, сложено.

55

Чије ли је? Ханово? Ко би знао.
Али шта ће он сад? Како да се врати?
Јурнуо је до воде, одједном престрављен: шта ако је рибица отпливала и оставила га овде, самог?

Не, чекала га је. Безбрижно је плъпкала репом по плићак. Дозволила му је да је ухвати.

Принео ју је себи.

– Хвала ти што си ме довела. Све сам видео, али сад морам да се вратим. Поведи ме назад, молим те.

Рибица му се праћакнула у рукама, весело, и Урош је разумео да то значи: „Спусти ме у воду и прати ме! Не бој се!”

Није се бојао. Удахнуо је дубоко и опет заронио за рибицом. Брзо су промакли кроз подводни пролаз, дочепали се средине бисерног потока чија их је струја готово одмах избацила на површину. Све му је изгледало и брже и лакше него први пут.

Ух. Одахнуо је – али је имао и шта да види.

На обали је седео Врутко, са главом међу шакама. Јаукао је од очајања.

– Врутко! Врутко! Ту сам! Жив сам!

Кад су шчепали један другог у загрљај, није се знало ко је мокрији: да ли Урош који је истрчао из воде или Врутко који је био сав у сузама.

– Нисам знао да и ти умеш да плачеш – рече му Урош.

На то га је Врутко тако опаучио по задњици једном, па други, па трећи пут, да је сад Урош јаукао:

– Шта ти је, јеси ли луд! То боли!

– И нека боли. Како ти је само пало напамет да зарониш!

Згрануто је саслушао причу о плаветној рибици која је одвела Уроша право кроз подводни пролаз у скривену пећину-оружницу.

– Препуна је оружја, Врутко. Само да видиш.

– А не, хвала лепо. Више се не мичем од тебе. Али да ниси ти то све сањао?

– Ма какви. Одмах те водим да се сам увериш.

– Таман посла. Сад идемо одавде напоље у дан, ваздух и светлост. За данас ми је доста свега.

– Само да јој кажем довиђења – рече Урош и отрча до језерцета.

Иако рибице тамо више није било, дечак је био сигуран да је чула његов поздрав.

Сутрадан је Урош ипак успео да наговори Врутка да га следи под водом.

– Добро. Ако се удавимо – удавићемо се заједно.

– Ама нећемо се удавити. Запамтио сам пут.

И да није запамтио, не би био у опасности: плаветна рибица га је чекала у дубини бисерног потока, на истом месту као и јуче. Поново га је спровела кроз подводни пролаз.

– Шта кажеш, а? – питао је Врутка кад су обојица испливали и дошли до даха. – Јесам ли сањао?

– Не, ниси. Ово је чудо.

Док су затим обилазили пећину и разгледали оружје, одлично се сналазећи у тмини, Врутко је изненада загрлио Уроша:

– Па ми смо спашени! Не знам још шта све ово значи за нас, али осећам да смо спашени.

– И то захваљујући плаветној рибици. Јеси ли видео како нас је чекала? И како нас је спровела?

– Нисам видео никакву рибицу. Осим ових ситних, око нас, у јатима.

– Ма не, плаветна рибица је много већа. Она је једна једина. Како то да је ниси видео – плувала је испред нас.

– Па нисам је видео. Све ми се чини да сад измишљаш, Уроше.

– Уопште не измишљам.

– Добро. Време је да се вратимо.

Не треба ни да вам кажем да је и при повратку плаветна рибица плувала испред Уроша.

Почеле су велике припреме. Прво је требало све другове упутити у Урошево откриће. Затим су сви морали да прођу кроз оно што су називали „водена обука“. Навикавали су се на хладноћу воде у бисерном језерцету, неко брже, неко спорије. Па на пливање и препливање. Па на рођење.

Све је то трајало много дана јер је, уз Уроша или уз Врутка, кроз водену обуку могао пролазити само још један од њихових другова. Поред тога обука је, код

60

сваког који је тек почињао да се навикава, трајала кратко, због хладноће воде.

Најважније је било да стражари ништа не примете. Зато су само по двојица бивали у пећини, у води или под водом, и то кратко. Остали напољу, у удољци.

Урош је постао ненадмашан вођ кроз подводни пролаз. Приметио је да сви радије иду под воду с њим, него са Врутком. Уверио се и да нико, осим њега, не види плаветну рибицу која је увек била ту, с њим, у води.

Кад би је помињао, чудно су га гледали. Зато је престао да је помиње. Уживао је док ју је гледао како, прозрачна и светлуцава, вијуга испред њега кад су под водом.

Врутко је данима пажљиво разгледао оружје скривено у пећини: било је старинско али још у врло добром стању.

– Овакви мачеви се више не израђују код нас – објашњавао је Урошу. – Ни оваква копља. Ни шлемови. Слично оружје имао је мој прадед који је учествовао у крсташком походу на Цариград 1204. године. То оружје, прадедино, видео сам код мога деде који га је сачувао. Све сам сигурнији, Уроше, да ово није тајна оружница хана Ногаја, него ко зна чија. Онога који је владао овом тврђавом много пре Ногаја. Мислим да хан о пећини-оружници нема појма и то би за нас било спасоносно, ако је тако. А и оружје можемо користити.

Врутков план је био да се склоне у подводну пећину у случају опасности. Нико, неприпремљен за то, не би

61

могао ронити кроз ледену воду бисерног језерцета. Одмах би се удавио.

Испало је да сад Урош има највише посла. Врутко га је пуштао да понекад сам, и по неколико пута уза стопце, рони у подводну оружницу. Био је најбржи и најспретнији. У воштаним малим врећама, које су тајно правили и које нису пропуштале воду, стално је преносио храну или одећу. Храну која је могла да се одржи у хладној оружници, одећу која ће им бити потребна ако се ту буду склонили.

Једном се одмарао у пећини-оружници. Био је сам. Плаветна рибица се, као и обично кад није било других, праћакала близу обале.

Урош се саже, пажљиво је обухвати обема рукама и принесе сасвим близу:

– Како то да те само ја видим?

Запрепастио се кад је чуо како му рибица тихо одговара:

– То је зато што ја само тебе волим.

Дечак се насмејао:

– Да ниси ти као она златна рибица што испуњава три жеље. Причу о тој рибици ми је причала моја мајка кад сам био мали.

– Видиш да нисам златна и да не могу да испуњавам ничије жеље. Али од тебе тражим да испуниш једну моју молбу.

– Хоћу. Кажи.

62

– Молим те, немој никад да пожелиш да постанеш краљ као твој отац. Жеља за круном донеће ти велику несрећу.

Урош пољуби рибицу и врати је у воду.

– Сигуран сам да то никад нећу пожелети.

Затим су се, заједно ронећи, вратили Врутку који је чекао с оне стране воде. У ствари, изгледало је да се врати само Урош, јер се плаветна рибица повукла у дубине језерцета.

У великом боју који се водио у децембру 1299. године, хан Ногај је погинуо. Није се тукао ни са српским краљем, ни са бугарским или византиским царем. Сукобио се са Татарином јачим од себе, ханом који је предводио моћну татарску Златну хорду. Кад је вест о његовој смрти стигла у тврђаву, настала је силна пометња. У општој збрци нико није приметио да су ханови заточеници, њих седморица, нестали из тврђаве. Кад су почели да их траже, нигде их није било. Ни у кули, ни у удољци, ни међу стењем. Шта је могло да буде с њима?

Ево шта су причали млади краљевић Урош и његови пратиоци, кад су, после много времена, најзад стигли у српске крајеве. Чим је у тврђави почела збрка, искрали су се до своје пећине и у подводној оружници провели готово пола године. Све док сви становници, војници и стражари нису напустили ханову тврђаву. Били су се сасвим навикли на подземни и подводни живот у тмини

63

и у води. Зачудо, температура у пећинама је била увек иста, и зими и лети. Толико су се били сродили са новим простором да су готово и поплавели. Не, нису, то је била њихова шала. Али плаветну рибицу је и даље видео само Урош.

Ова наша прича има срећан крај али прича о даљем Урошевом животу није срећна прича. Кад је одрастао, ипак је пожелео да постане краљ, да понесе круну. Памтио је он добро шта га је плава рибица молила, али је жеља била јача. Побунио се против оца, краља Милутина, не само зато што је он био послао његову мајку, лепу краљицу Ану, у Византију. Учинио је то и зато што се стари краљ опет оженио грчком принцезом Симонидом која је била још девојчица. Анин отац, Ђорђе Тертерије I, већ одавно више није био бугарски цар. Симонидин отац, Андроник II, био је цар Византије. Тако се догодило да Урош, кад се вратио из заточеништва код хана, није у очевом двору затекао своју мајку, него нову српску краљицу. У њему је пламтео бес и очај и, кад су његови племићи почели да негодују против старог краља, побунио се и Урош. Али, краљ Милутин је испао лукавији. Претварао се да се не љути на побуњеног сина па га је позвао на разговор. Урош је дошао, отац га је ухватио и наредио да се ослепи. После га је послао, са његовом породицом, женом и децом, у прогонство, у Цариград.

Кад је краљ Милутин умро, 1321, открило се да Урош ипак није сасвим слеп. Да види. Он је говорио да

64

је прогледао чудом. Постао је српски краљ Стефан Урош III Дечански. Немојте да вас збуни што сви наши краљеви у средњем веку, из лозе Немањића, носе и име Стефан. То име значи, на грчком, *круном овенчан*.

Али сад је дошао ред на нову причу, ону о Урошевом сину.

65

Дечак и соко

Никада није знао да ли га отац види или га не види. Гледао би га својим угашеним очима, а Душан би у желуцу осећао као да му неко леденом шаком заврће целу утробу.

При том, отац је био благ. Душан се није сећао да је икада подигао глас на њега или на његовог брата, Душану. Или на мајку, принцезу Теодору, док је била с њима. Или на послугу.

Али је Душан знао да се оно што отац каже мора послушати или ће се десити нешто страшно.

Био му је забранио да изађе на улицу сам, без пратње. Никако није смео сам у град – а то је Душан желео више од свега.

Огроман и тајанствен, Цариград га је призивао. Размишљао је о томе како би могао да се искраде и да, непримећен, шмугне из куће, то јест из великог манастира Светог Пантократора у који је грчки цар Андроник II био склонио његовог оца и њих.

Отац је говорио да их је цар склонио, али је Душан чуо и шапат у којем се казивало да их је цар затворио.

Што је више размишљао то је боље схватао да је подухват који је желео да оствари готово немогуће

67

извести. Стражари су били свуда: и у самом манастиру, и у манастирским зградама, и у врту, и на капији. И монаси су, на неки начин, представљали стражаре. Много је очију мотрило на све што они чине.

Али, ако би му и успело да себи испуни ту жељу, зар то не би значило да крши забрану и очеву и цареву? Не, то се није смело догодити. Цар се показивао племенит према њима, спасао их је од даљег прогона. Били су послати њему, Андронику II, у Цариград, као заточеници, а он им није одузео ни сву слободу, ни сва права, само их је чувао. И склонио.

Док је био мањи, Душан није схватао ни од чега ни због чега стално морају да буду одвојени од других и на опрезу, док оца многи називају краљем, а њега младим краљевићем.

Отац, Стефан Урош, син српског краља Милутина, није волео да му се тако обраћају. Одмах би саговорника опомињао да он није краљ него само ослепљени краљевић у изгнанству.

Душан је осећао да је нека опасност увек око њих. Нарочито док су још боравили у Скопљу али и док су, дуго, путовали за Цариград.

Свих опасности их је изгледа спасао цар Андроник II. Иако су сматрани његовим заточеницима, створио им је дом у манастиру, пружио гостопримство и заштиту. Постао је очев пријатељ. Више нису морали ни да се скривају, ни да беже.

Али, ко их је то прогонио? И зашто?

68

Душан је, кад год је то могао, запиткивао Врутку, дворанина који је био уз његовог оца и дању и ноћу.

– Ко нас то гони? И зашто?

– Објаснићу ти кад порастеш, краљевићу.

– Већ сам порастао.

– Не, ниси.

– Морам да знам.

– Има времена, сазнаћеш.

Али, Душан није одустајао. Кад год би ухватио Врутку насамом – а то се, истина, ретко догађало – понављао је своју молбу. Надао се да ће то, једном, Врутку и досадити.

Дечак је знао да је Андроник II, цар Источног царства, Византије, страшно моћан. Знао је да је та моћ учинила да они више не морају да живе у страху и у беди него, успокојени, у овом лепом и богатом манастиру усред Цариграда. Отац је овде имао на располагању и књижницу у којој је проводио велики део дана. Врутко му је ту или читао или записивао оно што му је отац диктовао. У књижници је примао и своје многе тајанствене посетиоце. Уз то, Душан и његов брат су добили учитеље који су их подучавали и у наукама и у вештинама.

Душан је волео да учи. Грчки и латински био је готово већ савладао, а италијански и француски је вредно учио уз свог учитеља из Млетака. (Тако се, у оно доба, звала Венеција.) Није имао тешкоћа ни са науком о бројевима, ни са учењем о звездама. Ни са вештинама – мачевање, гађање копљем и стрелом, а нарочито пуцање из

69

самострела, па јахање, пливање, трчање – све то му је баш полазило за руком.

Једног дана је замолио оца да му нађу учитеља за арапски и турски језик.

Кад је чуо молбу, отац се насмешио, али само доњим делом лица и уснама, као и обично. Очи су му остале угашене.

– Радује ме што си вољан да учиш. Подржавам те у томе. Али зашто турски и арапски? Тим језицима говоре нехришћани.

Душан је спремно одговорио:

– Кад ме водиш собом код цара Андроника, или када са учитељем идем кроз град, кроз гужву, чујем око себе многе говоре које разумем али и оне које не разумем. Грке и Бугаре разумем, Дубровчане и Млечане, Арагонце и Парижане. Уз то су они хришћани, једу и понашају се слично нама. Турци и Арапи имају не само другу веру и друкчији говор, него сасвим друкчије обичаје и понашање. Хтео бих да их разумем, а то нећу моћи док не будем разумевао њихов говор.

– Зашто да их разумеш?

– Да бих схватио како мисле и шта намеравају. Све их је више и у овом граду, оче, престоници источног хришћанства. Све их је више свуда око нас.

Имао је утисак да га отац гледа неким дубинским погледом, неким видом који није у његовим очима.

Никад раније га није тако гледао.

– Да, да – рекао је наизглед одсутно. – Потпуно си у праву. Треба сазнати како ти људи мисле. И шта намеравају.

70

– Они не воле хришћане.

– Као ни хришћани њих. У Цариграду стално избијају туче. Зато смо ти и забранили да било кад, без пратње, изађеш у град. А то ћеш сигурно пожелети, већ си велики – да сам шврљаш. Не смеш, запамти. Строго ти забрањујем. Цариград је можда најлепши град на свету, али препун опасности.

Душан је ћутао.

Отац га обгрли око рамена.

– Не заборави да су, за нас, нашу породицу, у овај час опаснији хришћани него нехришћани. И то они из нашег племена, српског.

– Али зашто?

Отац одмахну главом.

– Други пут ћемо о томе. Сад иди.

Те вечери је Душан, у једном од ходника, пресрео Врутку.

– Молим те да ми кажеш зашто чак и овде, у Цариграду, треба да смо на опрезу? Ко нас то гони?

– Зато што свуда има ухода. И издајица. И убица.

Поготово у овако великом граду.

– Ниси ми одговорио.

– Питај свог оца.

– И он избегава да ми одговори. Сви нешто кријете од мене.

Врутко није издржао:

– Твој отац је племенит и зато се устручава да ти каже да је тај који прогони и њега и све вас његов рођени

71

отац а твој деда, моћни краљ српских земаља, Стефан Милутин. Већ одавно је он, слушајући зле језике око себе, увртео у главу да је твој отац а његов син против њега, да хоће да му преотме престо. Зато је, пре неколико година, наредио да се твој отац ухвати, баца у тамницу и ослепи. Рођеног сина осудио на живот без вида!

Душан је осетио како му се срце стеже.

– То је, дакле. Зато он не види.

– Зато. Али твом деди ни то није било довољно.

Држао га је заточеног. Прво само њега, а доцније и све вас. По његовој вољи требало је да овде, у Цариграду, далеко од српских земаља, сви будете у тешком заточеништву. Под паском свемоћног грчког цара.

– Али цар Андроник и отац се слажу!

– Тако је, нека је Господу вечна слава. Догодило се чудо. Ти знаш да је садашња супруга твога деде, млада краљица Симонида, ћерка цара Андроника. Самим тим је цар твом деди таст, значи близак сродник. На ту сродничку везу је твој деда рачунао кад је твог оца и вас послао цару у Цариград, у заточеништво. Надао се да ће цар постати велики непријатељ твом оцу. Али Бог је хтео друкчије. Кад га је упознао, цар је постао велики пријатељ твом оцу. И заштитник. И, ето: против воље цара Византије, Андроника II, ни воља српског краља Стефана Милутина не може ништа. Тако је, најзад, твој отац нашао заштиту. Али не и спокојство – јер су уходе краља Милутина свуда.

– Зашто нас деда не остави на миру?

72

– Зато што не жели да, после његове смрти, твој отац дође на престо.

– Како да дође? Па отац је слеп.

– Да, али има тебе, способног и вредног. И ти си наследник Милутиновог престола. Зато и теби прети опасност.

– Не верујем ти. Па ја тог деду никад нисам ни видео. И шта он још има против оца?

– Вероватно жели да свом сину од друге жене остави престо. Има их још који силно желе тај престо. На пример, баш млада краљица Симонида, кћи цара Андроника, волела би, кажу, да види своју браћу на том престолу. Она нема деце, а твој деда је већ стар. Створио је моћну краљевину.

– Ух, врти ми се у глави од свега тога.

– Сам си тражио да сазнаш.

– И добро што сам сазнао, врло важно за главу. Па кад има толико оних који желе тај престо, зашто гоне само нас? Зашто гоне мог слепог оца?

– Зато што баш њега у српским крајевима сви воле. И сељаци и великаши. И војници. Сви жале његову страшну судбину – ослепео га је рођени отац! Сви знају и оно што је одмах открио цар Андроник. Да је твој отац необично mudar и учен човек, чији савет злата вреди. Али сад је било доста приче. Морам да идем, твој отац ме сигурно чека.

Тајна коју је чуо од Врутка, уселила се у дечака као нека црна грудва. Стално је била ту, испод груди: и кад

73

је учио, и кад је јахао или пливао у пратњи учитеља и слугу, и кад се вежбао у мачевању или у гађању луком и стрелом и самострелом, и кад се играо, с болешљивим братом, у врту. Била је у њему чак и док је спавао.

Често му се догађало да сања исти сан: иде он кроз узан, мрачан ходник, прекривен меким блатом. Осећа да неко иде за њим. То је неко опасан, неко зао. Почиње да трчи али и зли пратилац такође почиње да трчи. Одједном се испред Душана испречује висок зид, сав од црног камена. Нема више куд. Нагло се окрене – и нађе се лицем у лице са гониоцем. То је човек са главом змије која палаца пламеним језиком. Душан скаче на њега, свом снагом га хвата рукама око врата и дави га. Пламени језик му прљи образе, косу. Негде неко јауче.

У том часу се увек буди, сав у зноју.

Тај сан га је плашио. Изненада би га се сетио и усред дана. Кад је са учитељима ушао уским цариградским улицама, кроз гужву и вреву, често се освртао. Проверавао је да ли их неко следи. Кад би га отац повео собом у посету код цара Андроника, више није безбрижно трчао ходницима док су цар и његов отац водили своје важне разговоре. Сада је примећивао како су ходници у дворцу дуги и изукрштани, пуни неочекиваних удубљења која су лако могла постати и скривалишта.

Почео је да носи, свуда, свој мали мач.

Учитељ су приметили промену у дечаковом понашању. О томе су известили Врутка а Врутко је изве-

74

стио оца.

– Чегга се плашиш? – питао га је отац.

– Не знам да ли се баш плашим, само сам опрезан. Понекад имам утисак да ме неко прати.

Отац га је гледао својим угашеним очима. Биле су прозрачне али без сјаја. Те очи које не виде гледале су га, а Душану се причинјавало и да га виде. Опет је осетио онај грч у желуцу.

– И треба да си опрезан а мало страха не шкоди – мирно му рече отац. – За нас нигде и никад не може бити сигурност. Запамти то.

– Али зашто, оче?

– Знаш ти, све си већ чуо. Знаш да сам, као син краља Стефана Милутина, један од могућих наследника његовог престола. Али мој отац не жели да ја наследићу његов престо. Зато ми је одузео вид, да буде сигуран. Нема народа који ће изабрати слепог краљевића за свога краља.

Дечаку излетеше речи што су га мучиле.

– Понекад ми се чини да видиш.

Очеве усне се насмешеше, благо.

– Стварно? Само ти се чини. Можда и стога што људе осећам једним нарочитим унутарњим чулом које слепима дарује Господ. А ја ћу теби даровати сокола, зато што ми кажу да добро учиш.

У Душану блесну радост. Добиће сокола! Таквој награди није могао да се нада. Право да носе сокола стигали су млади властелини тек кад напуне шеснаест годи-

75

на и ако докажу храброст и вештину при ратничким надметањима. Соко их је пратио и у бој и у лов, и на путовања, свуда.

Сутрадан ујутру Врутко донесе дечаку дивног младог сокола, дресираног. Рече му да га помилује, стави на лево раме и каже му како ће га звати.

– Зваћу га Муња. Ти си Муња – рече дечак соколу. – Мој Муња.

Као да је разумео шта му се говори, соко погледа дечака, узлете и направи круг око његове главе па му онда опет слете на лево раме.

– То ти је најбољи чувар – рече Врутко и оде.

Од тог јутра се Душан и Муња више нису раздвајали. Соко је био на дечаковом рамену и кад је Душан јео, и кад је учио, чак и кад је вежбао. Кад баш није могао да му буде на рамену био је у његовој непосредној близини. Ноћу, док је Душан спавао, Муња му је био изнад узглавља. Дању, док се вежбао у трчању или у пливању, летео је изнад њега. Пристајао је да се храни само кад би га Душан хранио.

– Овако нешто још нисмо видели – говорили су соколари.

Али, уз Муњу, дечак је полако заборављао на опрезност. Опет је почео да мисли о томе како да се, непримећен и без пратње, искраде и, сасвим сам, прошврља Цариградом. Отац неће о томе ништа знати. Изаћи ће само једном.

Огромни град са својим широким и уским улицама, дворцима и црквама, прелепим палатама и пространим

трговима, богатим базарима, морском луком у којој су биле усидрене ратне галије и једрењаци из разних крајева света, мноштво необично одевених људи – све га је то силно привлачило. Просто га је призивало.

Више него икад је желео да разгледа Цариград сам самцијат.

Једне јунске вечери је, као и обично, седео у врту. Тек што је био завршио задатке и обавезе одређене за тај дан. Стигао је да обави све пре брата и сад се препуштао осамљености која му је постајала све пријатнија. Примицало се меко вече, озрачено прозачним јунским смирајем. Душан је посматрао стражаре како, одмереним кораком, шетају од капије па, први, до источнога а, други, до западнога зида врта. Ту би се окренули и исто тако одмерено враћали. Сусретали су се тачно код капије.

Душан је знао да се капија лети закључава у сумрак. Значи, још није била закључана.

Одлучио је.

Док су стражари корачали од капије ка источном и ка западном зиду, дечак се готово нечујно спустио према капији. Муња му је, разуме се, био на рамену. Брва је јако зашкрипала али су, срећом, цврнци певали из све снаге тако да се није чуло кад су се велике вратнице отвориле па затвориле за дечаком и његовим соколом.

Све се догодило у трену.

Ура! Био је сам и слободан!

Потрчао је познатом улицицом према базарима у центру. Али центар није био близу. Баш добро, мислио је

дечак, и дуго и безбрижно трчкарао уским сокацима и широким улицама, кроз гужву. Загледао је изложену робу, људска лица, ослушкивао разне говоре. Све му је изгледало прелепо и тајанствено. Уживао је у свом узбуђењу. Мислио је да га нико нити познаје нити препознаје.

Није ни приметио да се озарено небо полако гаси а вече згушњава.

Одједном му се учинило да чује, јасно изговорено у његово лево уво:

„Не треба ово да радимо. Ајде да се вратимо.“

Згранут, дечак се окрете према Муњи:

– Шта, ти говориш?

Соко га је гледао право у очи, као да га опомиње.

Душан се осврну око себе. Није био ни приметио да је зашао у један узан, непознат, блатњав сокачић. Крај му је био сасвим стран, манастир – његов дом – очигледно врло далеко. Око њега више није било никог. Уличица није била ничим осветљена, а ноћ се спуштала.

Дечак одједном осети како му трнци, хладни, миле низ леђа.

Више није био сигуран којим правцем треба да крене ка манастиру. Стајао је, изгубљен, у тајанственом сплету небројених цариградских улица.

Шчепао га је страх.

Па све је то он већ доживео у сну. У оном сну!

Помислио је да ће заплакати. Црна грудва му се била попела у само грло и гушила га је.

Муња се подиже са његовог рамена и полете. Душану се опет причини да чује: „Прати ме!“

Трчао је за соколом који је летео споро и сигурно. Као што је био научио при свакодневном вежбању, дечак је одмах ухватио равномерни ритам удисања и издисања, јер је знао да ће трка потрајати. Муња је очигледно знао куда лети.

После извесног времена дечак је, упркос тмини која је освајала, почео да препознаје крај у који су стигли: приближавали су се манастиру. Дому. Сигурности.

Тек тада је чуо да неко трчи иза њега. Или трчи за њим?

Да, неко је трчао за њим. Неко који је хтео да га суситгне.

Дечак потрча из све снаге, али исто тако учини и онај неко иза њега. Више није било сумње: тај неко га је јурио!

У једном часу, Душан се понадао да ће успети да му измакне: растојање које их је делило као да је постајало све веће. Није смео да се осврне.

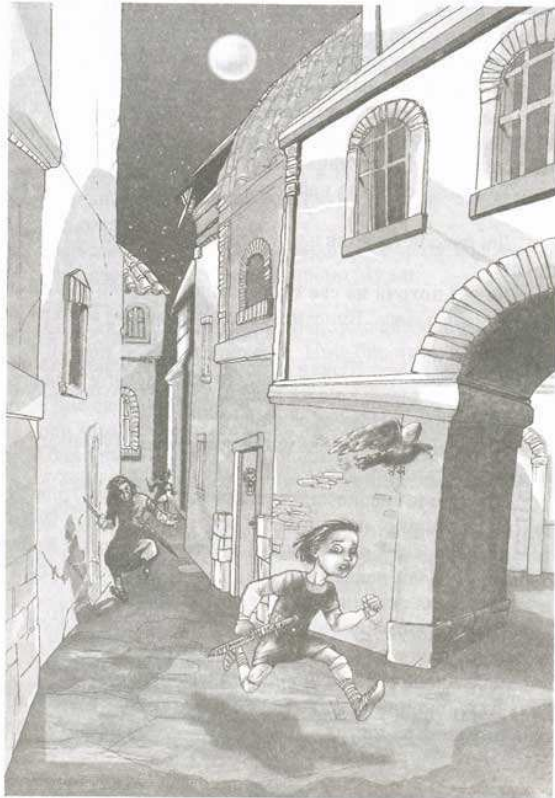
Прогонитељ му се све више примицао. Душан му је већ чуо и искидани дах.

Угледао је високе зидове манастирског врта, али су још били далеко, неће успети да стигне до њих. Осим тога, капија је већ одавно морала бити закључана. Као у оном сну, дечак извади свој мали мач, врисну „Муњо!“ и окрете се на пети па јурну на свог гониоца.

Изненађени прогонитељ одскочи у страну покушавајући да шчепа дечака. Али је Душан тако вешто барао мачем да је израђавио нападачеве руке.

То је био неки млад, снажан, витак човек у црној одори. Успео је, најзад, да зграби дечака и да га готово

узdigne у вис, изнад своје главе, спреман да га завитла о тле. Онда је заурлао и нагло испустио Душана који се дочекао на ноге. То се Муња био свом силином спустио на нападачеву главу и свој кљуном му зарио у око.

Уз јауке, нападач је почео да посрће, бранећи се, али никако није могао да избегне ударце соколовог кљуна. Муња је био немилосрдан.

Душан хтеде да обори нападача на земљу, али опет као да чу:

„Кући! Одмах кући!”

Душан угледа како се из дубине таме издвајају још две црне прилике које су трчале ка њему. Окрене се и јурну ка манастиру. Чуо је како, иза његових леђа, нападачи урлају и псују док их Муња салеће. Говорили су његовим језиком, српским!

Угледа, испред себе, високи зид манастирског врта и капију. Као у сну. Али не, зид није био црн а капија се нагло отворила и из врта су истрчали стражари а, за њима, људи из очеве пратње.

Њега је неко зграбио и увукао у врт. Био је спасен. Изван врта, у улици, водила се битка.

Опкољен послугом и монасима, засут њиховим питањима, Душан је схватио да му соко још није на рамену.

– Муњо! Муњо! Где си? – узвикну, у страху за сокола.

Окренут озвезданом јунском небу, дечак разазна како велика птица прелеће баштенски зид. Одахну, а соко му се спусти на раме.

Капија се поново отвори и нагрнуше стражари водећи она три нападача, везана. Први је још посртао и кукао, из свег гласа:

– Проклета птичурина! Остадох без очију, тешко мени!

Душан чу гласове око себе:

– То су сигурно људи краља Милутина!

– Побогу, зар и на Душана!

– И рођени унук му смета!

Вруктов глас нареди:

– Тишина!

Гласови се утишаше.

– Сад си научио зашто не смеш сам излазити – рече му отац исте вечери, на свој мирни начин. – Схватио си да су уходе свуда и да сигурности нема. Тај наук си могао платити животом.

– Муња ме је спасао. Знаш, оче, он говори.

Отац се насмеши.

– Учинило ти се. Соколи не говоре.

– Али, чуо сам га!

Отац се и даље само смешио, уснама.

Те ноћи, пред спавање, у мраку, дечак је грлио свог сокола и шапутао му:

– Хвала ти, Муњо, мој најбољи, мој нај-нај-нај

Муњо. Али ти говориш, јел да?

Из таме, са узглавља, чу се ситан шапат:

„Говорим. Али само теби.”

Сав срећан, исцрпљени дечак заспа.

Прича се да је српски цар Стефан Душан Силни увек, на левом рамену, носио сокола који се звао Муња. У шетњи, у лову, у рату. И кад је обедовао. И кад је писао. Ти знаш, драги читаоче, да је дечак из ове приче постао тај цар, први кога смо имали. Знаш и то да је његов отац, Стефан Урош III, прогледао и био изгласан за краља. Кад се он 1321. године крунисао, као његов савладар и млади краљ крунисан је и Душан. Тада је имао 13 а кад је програшен за цара, 1346, 38 година. Његов отац је, у знак захвалности Господу који му је повратио вид, како је веровао, подигао на Косову манастир Дечане. По том манастиру се после назвао краљ Стефан Дечански.

Цар Душан је био најмоћнији српски владар пре него што су Турци почели да освајају Балкан. Владео је 24 године и за то време је створио велику српску државу. Већу него што ће бити било кад касније. Много већу него што је Србија данас. Освојио је и покрајине које сада припадају другим земљама: Бугарској, Грчкој, Македонији, Албанији, Босни. Саставио је и чувени Душанов законик према којем се живело, радило и судило и у XIV и у XV веку не само у српским него и у другим регијама на Балкану.

Умро је изненада, у пуној слави и снази, 1355. године. Истог дана је нестао и његов соко, Муња. Они који су били уз цара кад је умирао причали су да се, после цареве смрти, Муња виноу ка небу и више се никад није вратио.

Змијска кошуљица

Није могао ни да окуси јело које је волео.

– Шта ти је, Лазаре? Да ниси болестан? – питала је мајка.

Посматрала га је испитивачки. Дечак је пожелео да се сакрије од тог погледа. Ако се тај поглед задржи само на Лазаревом изгледу неће моћи да открије ништа необично: Лазар је био румен и снажан дечак, сав преплануо, бистрих очију, брзих покрета. Али, ако мајчин поглед, као што се често догађало, скрене унутра, иза спољашњости – е, то не би баш ваљало. У Лазаревој унутарњости, у њему могло би се наћи и нешто што се мајци не би допало.

– Опет сам се прејео купина – рече Лазар, у жељи да разувери мајку. – Само да знаш колико их је и како су слатке. Као да су одједном све узреле.

– Чувај се змија – уплаши се мајка.

– Чувам се, дабогме – одговори дечак. Затим се насмеја. – Али мени змије неће ништа, мајко. Рекао сам ти већ.

– Немој се поуздавати у то – опомену га мајка – и доста с купинама за данас.

– Добро – рече дечак послушно. – Могу ли да идем да се играм?

85

– Можеш. Али врати се раније, пре заласка сунца. Треба да помогнеш Радану код доношења воде.

– Не брени.

Дечак истрча и брзо стиже до свог омиљеног места. Ту, на самом завијутку планинске речице, на стрмој обали, заклоњеној грмљем и шибљем, било му је скровиште. Један велики, пљоснат камен, удобан као царски престо, дизао се над речицом – седиште на стени. Са тог камена је Лазар осматрао доњи ток уске реке, ловио рачиће, пецао, вежбао се у гађању каменчићима. Та његова осматрачница је била смештена изнад једног поприличног удубљења у стени, мале скровите пећине. У том је удубљењу дечак од сувог лишћа и сламе направио нешто налик на постељу. То је било његово склониште и од кише, и од ветра, и од јаког сунца али и од људских погледа.

Ту, у том скровишту, Лазар би по цео дан бивао оно што је желео: господар речице, стражар у грмљу, краљ свих буба и гуштера, владар над змијама.

Све њих, који су ту живели, добро је познавао. По жубору воде увек је могао да распозна који ветар наилази, северни или јужни, источни или западни. По положају малих ракова у води знао је које је доба дана а по врсти птичијег цвркута одмах је разазнавао нечије присуство у близини и погађао да ли је у питању човек или звер, пријатељ или непријатељ.

Осећао је да боље уме са зверима него са људима.

Само је Радан, домоуправитељ кога је отац оставио да буде уз мајку и дечака у његовом одсуству, знао за ово

86

скровиште. Док је Лазар био мањи, долазио би ту по њега и доводио га кући, да се мајка не брине.

– Шта ради то дете по цео дан само, напољу? – питала је мајка домоуправитеља. – Не би се ни вратио кући да га не дотера велика глад. Како му није досадно?

Домоуправитељ је одмахивао главом.

– Њему никад није досадно, госпо. Ваш син разуме језик природе.

– Сам је. Нема уз себе ни браће, ни другова.

Подивљаће.

– Неће. Стећи ће најдрагоценија знања. Већ их је стекао. Господар је мудро поступио кад је и вас и дете удаљио из двора.

– Живот на двору познајем и нисам га жељна. Али Лазар расте. Мора почети да учи.

– Биће и тога. Има времена. Нека га сад у овој школи која му је од највеће користи.

Да, домоуправитељ Радан га је најбоље схватао. Боље од оца Припца Хребелановића, моћног властелина на двору краља Стефана Душана. (То је онај краљ, драги читаоце, који је постао и први српски цар, Душан Силни. То је онај силни владар о коме сте, као о дечаку, читали у причи „Дечак и соко“.) Домоуправитељ га је боље схватао чак и од мајке, која је и те како умела да погоди шта се збива у њеном дечаку. Али, мајка се плашила и гуштера, и мишева, и жаба. Није их хтела у кући а то су све били Лазареви пријатељи.

Ех, кад би сад могао да пита Радана за савет – али није могао. Дао је реч да никоме неће ништа рећи а дата

87

реч, научио га је отац, не сме се ни по коју цену погазити. Дата реч је вреднија од живота.

У свом скровишту, Лазар се премишљао шта да уради.

Све је почело пре три дана. Било је подне, а он је зашао у грмље, берући купине. Хтео је да их однесе и мајци. Размицао је, вешто, бодљикаво грање и ишао према једном змијском леглу, где је било највише купина. Змије из легла је одлично познавао: биле су лепе и опасне, саме шарке. Али и оне су му биле другови.

Изненадио се. У леглу, заклоњеном каменовима, лишћем и биљем није било ни једне змије, чак ни шарке-чуварке која бди над положеним змијским јајима. То је био неки знак, чудан. Лазар је знао да шарка-чуварка не сме да одсуствује из легла.

Притајао се у грмљу и послушковао. Кроз подневни шум речице, и мук осунчаног биља, и бруј црвчака, и жуј пчела, и мирис вреле земље и зрачење усијаног стења – одједном је зачуо удаљено, претеће шиштање змија.

Провлачећи се једва кроз грмље, пожурио је, колико је могао, у правцу тог шиштања.

Избио је на једну камениту зараван, опкољену стењама. Ту, где се често и сам вежбао у бацању камена с рамена, у средини вреле заравни лежао је непознат човек, очигледно рањен. Видело се да је укочен од страха.

У полукругу око њега свуда су биле склупчане шарке, подигнутих глава. Језици су им палацали и шиштале су страшно.

Дечак стаде. Рањеник га погледа избезумљено. Био је странац, у некој необичној одори, црној и окрвављеној.

88

Лазар је неколико тренутака погледом тражио змију коју је најбоље познавао, јер му је долазила у скровиште. Волела је да спава уз њега, склупчана у лишћу и слами. Звао ју је „Краљица”. Био се научио и да је милује, по задњем делу главе, као мачку.

Разуме се да је била ту, склупчана баш изнад рањеника.

– Краљице, немој, молим те – рече Лазар тихо и благо. – Видиш да је немоћан.

Змије му одговорише шиштањем.

Лазар чучну: знао је да, кад се разговара са змијама, не ваља бити виши од њих. Онда се, чучећи, сасвим полако, корак по корак, примицао и рањенику и змијама. Рањеник га је посматрао згранут.

– Молим те, Краљице, немој да га убијеш.

Змије опет зашиштале и Лазару се учини да разуме шта му говоре.

„Ако ми не убијемо њега, он ће тебе. Он ти је непријатељ.”

– Ти си ми непријатељ? – упита Лазар.

– Можда сам био – промуца рањеник. – Али више нисам. Молим те, спаси ме. Све ћу ти објаснити, само ме спаси.

Лазар погледа Краљицу, а она је шиштала:

„Не веруј му.”

– Не верујем ти – рече Лазар и приближи се странцу. – Прво ћу ти одузети оружје.

Сасвим се примаче рањенику. Змије се нису померале али нису више ни шиштале. Странац је имао дивну,

89

у сребро оковану сабљу, и кратак мач у чизми, и нож за појасом.

Док му је дечак вадио мач из чизме, рањеник јекну.

– Изгледа да сам сломио ногу – рече.

Змије зашиштале.

– Реци им да оду ти, мали господару змија. Молим те.

– Не, не још – одговори Лазар.

Однео је оружје у своје скровиште и затрпао га лишћем и грањем, па се вратио. За све то време, змије су остале склупчане око странца. Нису ни шиштале, ни палацале.

– Донећу воде, да га оперем – рече им дечак.

– Воде, воде – молио је рањеник.

Сунце је још пекло, дечак је доносио воду у малом ведру од дрвета које му је, иначе, служило да оставља ухваћене рибице и рачиће. Дао је странцу да пије, испљускао га је водом. Набрао је и пуно купина да га нахрани. Затим је од грања направио изнад рањеника заклон, као шатор, који ће га штитити и од сунца, и од кише. Змије су и даље биле свуда унаоколо.

– Кажи им да оду – замоли рањеник.

– А не, то не могу. Оне знају шта раде.

– У сваком случају хвала ти, сине Принца Хребелановића. Спасио си ме.

– Знаш ко сам?

– Дабогме да знам. Мотрим на тебе већ неколико дана.

– Али зашто?

– Имам наређење да заробим и тебе и твоју мајку.

Тебе по сваку цену.

90

– Шаље те, значи, неки непријатељ мог оца.

– Не знам ништа о томе, само слушам наређења.

– Данас си хтео да ме отмеш?

– Данас. Али док сам ја мотрио на тебе, ове проклете змијурине су мотриле на мене. Јутрос, док сам се примицао твом скровишту – разуме се да знам где ти је скровиште – тако су ме опколиле и појуриле да сам, бежећи, пао низа стење. И ево ме овде, лежим непокретан.

– Сутра ћу ти донети мало мелема и завоје. Знаш где стоје.

– Дај ми реч да ме нећеш издати – рече рањеник. – Да нећеш никоме рећи ни речи о томе да сам овде. Одмах би ме убили.

У знак опомене, змије су зашиштале.

Али овога пута дечак их није послушао.

– Нећу те издати.

– Дајеш реч?

– Дајем ти реч.

У знак неслагања змије су тако љутито шиштале да је дечак морао да им се правда:

– Па не могу ваљда да издам рањеног човека.

Све се то збило пре два дана. Сад се, у скровишту, Лазар већ кајао што је странцу дао реч. Осећао је да странац то не заслужује. У току ова два дана, док га је чувао и неговао, Лазар је све јасније осећао да је рањеник неискрен према њему и да је његова захвалност лажна.

Врло је вешто себи превијао ногу, завојима које му је донео Лазар.

91

– Сломљена ми је у стопалу – тврдио је дечаку. – Лежаћу овде недељама. И јесен ће ме затећи.

Али, јуче га је нечујни Лазар изненадио у часу кад је врло брзо пузао, склањајући се од Краљице.

Дечак се насмејао.

– Не бој се. Краљица само стражари, не да ти да побегнеш.

– Како да бежим са сломљеном ногом? А и те змијурине су непрекидно око мене.

Лазар му није одговорио. Није му поверовао: зар би, са сломљеном ногом, могао тако хитро да пузи? Куда је хтео да оде? Не, његов рањеник се заиста брзо опорављао, много брже но што би желео да се то види. Шта ли је смерао?

Дечак није веровао у његове добре намере. Требало је, заиста, о свему да обавести Радана.

Али сада то више није могао. Дао је реч. А реч се не сме погазити.

Сва срећа што је Краљица увек била ту, на стражи. Она, или једна од њених змија, понекад и две, нису се одмицале од странаца.

Ипак, Лазар је слутио да ни то више није довољно. Нека опасност је титрала око њега.

Завукао је руку испод грања и сламе, на месту на којем је био сакрио рањениково оружје. Шта је то? Рука пипа, тражи али ништа не налази. Нема ни сабље, ни мача, ни ножа!

Дечак се забрину: ако је тај неискрени странац могао да дође до овог скровишта и да узме своје оружје,

значи да је потпуно покретан и опасан. А можда има помоћника? Можда их је двојица?

Одједном му прсти, који су још тражили оружје испод хрпе од лишћа и сламе, напипаше нешто танушно, свиленасто и шуштаво. Лазар разгрну хрпу и угледа, на тлу, потпуно целу змијску кошуљицу, змијин свлак.

Никада нешто тако лепо, танано и прозачно, није видео.

Краљица му је оставила поруку!

Можда та порука гласи и овако: „Чувај се! Твој непријатељ је узео своје оружје, видела сам га. Он ти не мисли добро.”

Сегио се свега што је, од како памти, слушао о змијској кошуљици. Радан му је причао како змије, кад се пресвлаче, крију своје кошуљице на најнеприступачнијим местима. Онај човек који нађе змијин свлак, сматра се да је нашао своју срећу. Причао му је Радан и да се о оним јунацима о којима се казује да их копље и стрела не погађају а сабља не сече – мисли да на грудима носе змијску кошуљицу и да их она штити од сваког зла.

Дечак раскопча своју ланену кошуљу па врло брижљиво, са два прста, узе чудесну тканину, сву од прозачних, сребрнатих крљушти и стави је на груди. Змијин свлак се потпуно прилепи уз његову младу кожу. Лазар се закопча.

Изненада се у близини зачу силно шиштање а затим и прасак изломљених гранчица. Као да неко долази!

Чуећи, спреман за бекство, Лазар опрезно провири.

Недалеко, у грмљу, водила се битка. Његов рањеник, по свему судећи врло покретан, у пратњи још једног странаца, покушавао је да се искобела из обруча побеснелих змија.

Лазар се извуче из скровишта и потрча дуж речице.

– Побеже! Ухвати га, брзо! – чу рањеников глас.

Али дечак је имао малу предност и, уз то, познавао сваку стопу тла. Био је бржи док је трчао меком обалом, бржи и док је савлађивао оштру стрмину уз обалу, бржи и кад се дочепео дугог поља које се простирало до у близину његове куће. Трчао је и викао:

– Радане! Радане! Упомоћ!

Али, нешто му се обмота око ноге, повуче је и дечак паде. Згранут, осети како га то нешто брзо вуче по тлу а онда схвати: гонилац му је набацио омчу од конопча око ноге, ухватио га и сад га привлачи себи, свакако у грмље на стрмини.

За неколико тренутака био је у власти крупног, снажног, непознатог човека, ни мало пријатељски расположеног.

– Е сад ћеш видети шта ће те снаћи, мали гаде! Данима ми већ загорчаваш живот – шкргутао је, тихо, тај човек, сав задихан, везујући Лазара.

Онда је зграбио нож.

„Ослепеће ме!” – помислио је дечак и утрнуо у ужасу.

Наслутио је замаха ножа и инстинктивно зажмурио, очекујући бол.

Не, то се није догодило. И није Лазар заурлао од бола, него човек изнад њега.

Дечак отвори очи: више никога и није било изнад њега.

Једва успе да се усправи у полуседећи положај, сав обмотан конопцима. Виде како се низ стрмину, уз грозне јауке, котрља његов нападач, прекривен змијама.

У том часу је дотрчао и Радан, са стражарима.

– Има их двојица, можда и тројица – рече му Лазар, већ сасвим смирен.

Радан га одвеза.

Било их је само двојица, већ онеспособљених за било какав отпор. Сав изуједан, Лазарев гонилац је, у грчевима, умирао на обали речице. Кричао је све слабије, а пена му је излазила на уста. То је био страшан призор и Лазару се стегло срце.

– Немој да га жалиш – опомену га Радан који га је посматрао. – Малочас је хтео да те убије.

– Мислим да је хтео да ме ослепи – одговори дечак па пође према свом рањенику.

Он је стајао, клатећи се, између стражара, везан. Њега змије нису биле изуједале.

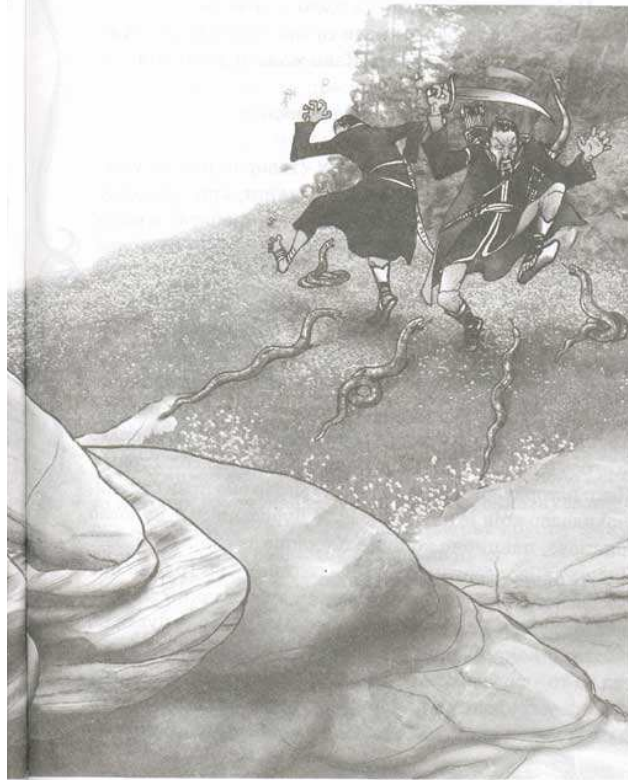
Дечак му се сасвим приближи и погледа га у очи. Под тим погледом, човек уздрхта.

– Ја сам одржао своју реч дату теби, а змије своју дату мени. А ти... ти си своју погазио. Моли се Богу да ти опрости.

Окрете се и пође стрмом узбрдицом према кући. За њим су, у тешком ћутању, корачали домоуправитељ, слуге, заробљеник који је храма опкољен стражарима.

Ниједне змије нигде унаоколо није било.
 – Како ће он моћи да живи са тим у себи даље? – упита дечак домоуправитеља. – Како можеш да живиш ако погазиш реч?

Домоуправитељ се загледа у дечака.

– Ала си ти порастао – рече.

– Ваш син је посинок змија – говорио је домоуправитељ Радан те вечери Лазаревој мајци, још препаднутој данашњим догађајима. – Немојте стрепети за њега: он познаје језик природе и зато је мудрији од свих нас. И велики је јунак.

Био је у праву. Дечак из ове приче одрастао је – погађате, зар не? – у оног неустрашивог кнеза Лазара који је предводио и многе битке и Бој на Косову. У време кад се Душаново царство распадало, постао је господар града Крушевца и свих српских крајева око Мораве. Предвидео је огромну опасност која је Балкану долазила од Турака. Неки историчари мисле да је кнез Лазар био први балкански владар који је имао топове. У Дубровнику је куповао шлемове, панцирне кошуље и оклопе за своје витезове. Зна се да је у септембру 1386. године – три године пре Косовског боја – склопио уговор са дубровачким мајстором Милашем Радославићем. Тај мајстор је био чувен по вештини којом је израђивао балисте и бомбарде. Шта је сад па то – сигурно питате. Балисте су се звале, у Дубровнику и у градовима на Приморју, нарочити лукови са малим механизмом за брзо одапињање стрела. Бомбарде

су биле кугле од камена, гвожђа или неког другог метала које су испаливане из топова.

Ни балисте, ни бомбарде, ни топови – ако их је употребљено – нису били од пресудне помоћи у Боју на Косову. Кнез Лазар који је раније готово увек односио победу над непријатељима, у Боју на Косову није надвладао Турке. Погинуо је, одсекли су му главу иако се веровало да њега непријатељска сабља не сече, а ни копље, ни стрела, ни нож не погађају. Не, није кнез носио никакву нарочиту панцирну кошуљу испод нарочитог оклопа. Њему то није било потребно. Само је његова жена, кнегиња Милица, знала да он носи, на грудима, змијску кошуљицу коју ништа не може скинути, ни одлепити. Ни вода, ни вино, ни млеко, ни нежна женска рука.

Али ни кнегиња Милица није сазнала оно што је шездесетогодишњи кнез Лазар био приметио, у рано јутро 15. јуна 1389. године, по старом календару. У то јутро се припремао да пође у Бој на Косову. Тек је свитало, умивао се. Одједном је, после више од пола века, са његових груди, као танушна копрена, склизнула змијска кошуљица. Утонула је, сва, у његову крупну шаку, склупчала се па распала у невидљив прах.

– Дуго си ме и чувала, Краљице – прошапутао је кнез. – Хвала ти на свему, заувек.

Осмехнуо се, прекрстио и повео своје витезове и храбру малу војску прво у цркву, на последње причешће, па у Бој из којег се жив није вратио.

Остао је да живи, као највећи ратник, у свим повестима и песмама о Боју на Косову. И у српској историји.

Стефаново дрво

Ово је прича о томе како је један Стефан упознао своје дрво. Један необичан Стефан једно необично дрво. Догађа се у граду Крушевцу, пре много, много година. Град Крушевац је тада моћно и богато средњовековно утврђење којим господари кнез Лазар Хребељановић. (То је онај Лазар кога сте, као дечака, упознали у претходној причи.) Он има пет кћери и два сина. У време кад наша прича почиње, кћери су му већ готово одрасле, неке су и удате а синови су још мали дечаци.

Стефан је старији од свога брата Вука али није и јачи. Последњих недеља све се чешће догађа да га, у њиховим јутарњим или вечерњим тучама, кад их нико не гледа, Вук победи. И то брзо и лако.

– Не знам шта да радим, Трчко – каже Стефан свом псу. – Слаб сам а никако да ојачам.

Било је поподне, пролећно. Дани постају све дужи, ваздух је благ и пун мириса. Али, Стефан је узнемирен јер је незадовољан собом. Завукао се у једно удубљење у дну западног градског зида: ту се осећао добро кад год би бивао нерасположен. Као и обично, седео је на једном пљоснатом великом камену, обгрлио је колена и тихо

101

разговарао са својим Трчком који је лежао поред његових ногу и гледао га пун разумевања.

Наша прича почиње у часу кад Стефан чује нечије кораке па се окреће а Трчко скаче.

– Млади господару, зове те отац.

То је Добривоје, младић из очеве пратње.

Стефан сав претрну: зашто ли га зове отац? Колико се сећа, ништа није погрешно.

Његов отац, господар града, кнез Лазар Хребељановић, био је врло строг. Никада није викао, ни грдио. Говорио је мирним, равним гласом а опомињао погледом. Само, тај поглед је знао да ошине јаче од бича.

Док је ишао за Добривојем, Стефан је осећао да му колена клечају.

Али, отац га је дочекао благ и насмејан.

– Имам нешто да ти кажем, Стефане. Надам се да ћеш се обрадовати. Напунио си, сине, седам година: време ти је да почнеш да учиш.

– Па ја већ учим, оче – рече Стефан. – Мати ме одавно учи словима и каже да ћу ускоро почети да пишем и целе речи. И да читам целе молитве. А учи ме и бројевима. Већ и рачунам.

– Одлично. Оно чему те мати учи јесте најважније. Али, видиш, важно је да се почнеш учити и мачевању, и бацању копља и стреле, и јахању. Почећеш са мачевањем. Одмах данас. Све је припремљено.

Отац узне Стефана за руку и одведе га код учитеља мачевања. Тај се учитељ учини Стефану добар: за њега

102

је већ био припремио један мали мач. Сав је сјајио, потпуно нов.

– Искован је нарочито за тебе – рече му учитељ.

Али, иако мали и подешен за дечију руку, и овај мач је изгледао Стефану претежак.

– Једва га подижем – рече Стефан оцу. – Како да се учим мачевању с тако тешким мачем?

– Научићеш – рече му кратко отац и остави га код учитеља, а он оде.

Учитељ је заиста био добар: стрпљиво је покушавао да научи Стефана основним покретима у руковању мачем. Није ишло. Никако није ишло. Од тежине мача, Стефана је све јаче болела рука, мач му је стално испадао, и он се расплака.

– Никада нећу научити да се мачујем – прошапута.

– О, хоћеш – одговори учитељ. – У почетку је свима тешко.

– Зар немате неки мањи мач? – упита Стефан.

– Мањег нема – рече учитељ. – Можеш ли још мало да вежбаш?

– Не могу. Рука ме много боли и сва се укочила.

– Добро, прекидамо. Нећемо ништа на силу, не бој се – рече учитељ. – Али, морам те упозорити да ће те рука вероватно болети још јаче. Зато сутра уопште нећемо вежбати. Прекосутра ће ти већ бити боље и онда ћемо почети право вежбање. Ово данас се не рачуна.

Тако је и било. Сутрадан је Стефана толико болела рука, да ју је једва приносио до усана док је јео. У вече

103

му је његова мајка, кнегиња Милица, ставила око руке хладан облог од убруса потопљеног у теј од нарочитих трава да му бол у руци умине. И заиста, кад је дошао, како бисмо ми данас рекли, на свој први час мачевања, рука га више није болела. Али, мач му је и даље био претежак, покрети слаби и неспретни – и од неког мачевања опет није било ништа. Узалуд га је учитељ храбрио и говорио да се то догађа сваком дечаку кад почиње да учи – Стефан је био очајан. Био је уверен да се то не догађа сваком дечаку. Стрепо је да ће увек остати тако невешт и слаб, да никад неће научити да се мачује. Ужасно ће разочарати свог оца који се, знао је, узда у њега, Стефана, не само као у сина него и у достојног наследника. А отац је умео да се мачује, и те како! Био је најбољи мачевалац међу свим српским витезовима.

Кад је изашао од учитеља мачевања, Трчко га је чекао, као и увек.

– Иди од мене, Трчко! Ја сам ти обичан слабић. Тражи бољег господара!

Али Трчко је само махао репом и није се одмицао од Стефана.

Тога а још више током следећих дана који му нису донели никакав успех у мачевању, Стефан је осећао како му се стрепња, као некакв гвоздени прстен, стеже око срца. Кад би се пробудио, прстен је већ био ту. И кад би потрчао, био је ту. И кад би легао да спава, био је ту. И у сну је, чинило му се, био ту. Толико га је стезао и притискао да више није могао ни да дубоко удахне. Изгубио

104

је вољу и да једе и да пије, и да се игра са друговима. Чак и да прича са Трчком, седећи у оном удубљењу. Желео је да га нико не гледа, нико ништа не запита, да лежи у кревету и да га сви пусте на миру.

Убледео је и ослабио.

Једне вечери његова мајка је, као и обично, дошла да га пољуби пред спавање. Пажљиво га је погледала и запрепастила се: тек сад је видела колико се Стефан променио! Из постеље и из покривача звирио је у њу један мршави, испрљени дечачић који је сасвим мало лично на њеног веселог, руменог Стефана.

Преплашена мајка седе поред њега и загрли га.

– Шта је то с тобом, дете моје, зашто тако слабиш? И зашто си тако тужан? Да ниси болестан?

– Јесам – рече Стефан тихо.

– Па шта те боли?

Дечак стави леву руку на леву страну својих груди.

– Ту унутра ме боли. Стеже ме. Не могу да дишем.

Један прстен ми се стеже око оног што ти кажеш да се зове срце. Оног што, кад га ослушнеш, куцка тап-туп, тап-туп. Тако ме јако стеже да не знам шта да радим.

– Од кад ти је то почело?

– Од оног дана кад сам почео да се вежбама у мачевању.

– Неће то бити од вежбања.

– Па и није од вежбања, јер и не вежбама. Не умем.

Никада нећу бити као други дечаки.

Мајка га је нежно миловала по коси и лицу.

105

– Мораш да се ослободиш тог прстена: име му је стрепња.

– Али како, како – расплака се Стефан. – Па ја ништа не умем.

– Шта то причаш, Стефано, како да не умеш? Па ти читаш, пишеш и рачунаш боље од свих својих вршњака. Па, богами, и од многих одраслих витезова. Већ брбљаш и латинске изразе и француске песмице. Како не умеш?

– Па јесте, умем оно што се учи главом. Али тело ми је слабо, мајко. Руке су ми никакве.

Плач га је загушио, мајка је ћутала и миловала га.

Кад се мало смирио, кнегиња Милица рече, мирно:

– Твоја слабост је излечива, а лечи се стрпљивом вежбама. Али прво мораш да се ослободиш тог прстена.

– Не знам како.

– Знам неког који зна.

И мајка му рече да ће га сутра, ако буде леп дан, одвести некоме који ће умети да му помогне. Само, о томе не треба нико да зна – то мора да остане Стефанова тајна.

Кнегиња Милица је још неки минут седела уз свога дечака. Затим га пољуби и пожеле му дубок и миран сан.

Те ноћи је Стефан заиста мирно и спокојно спавао. Чим се пробудио, погледао је кроз прозорчић изнад своје постеље. Дан који је тек био освануо, већ је био сав сјајан од светлости. Кад се умрио, обукао и доручковао, мај-

106

ка га узе за руку и поведе са собом. Трчко је, разуме се, пошао за њима, сав радостан.

Изишли су из кнежевских одаја, спустили се низ уске камене степенице, прошли кроз предворје па кроз јака дрвена врата, у ствари тешке вратнице њиховог кнежевског двора. Сви, које су уз пут сретали, стражари и дворани, застајали су пред кнегињом и Стефаном и дубоко се клањали. Кнегиња и Стефан су их поздрављали речима: „Бог вам помогао; добро вам ово јутро било” а они су отпоздрављали: „Бог те чувао, племенита господарице, и тебе, млади кнежевићу.”

Иако му то нико није рекао, Стефан је знао да његову мајку сви много и воле и поштују. Оца су се бојали, али мајку су волели.

Тако су стигли и до високих зидина које су опасивале њихов утврђени град Крушевац и зауставили се код градске капије. Кад су измењали јутарње поздраве, кнегиња Милица рече стражарима да су она и Стефан пошли да се мало прошетају изван града, по овом лепом и свежем јутру. На то вођа страже поче да спушта, уз помоћ нарочитог механизма који је покретала једна тешка полуга, покретни мост. Ви сви знате, драги читаоци, видели сте то и у цртаним и у играним филмовима, да су се у та далека времена градови штитили од непријатеља не само каменим зидинама него и дубоким опкопом који је ишао у круг око цело града. У опкопу је најчешће била вода доведена из неке речнице. Преко опкопа, у град, тврђаву, водио је само покретни мост који би увече подизали а ујутру спуштали.

107

Кад су прешли преко моста, мајка поведе Стефана према оближњој шуми. Чим су дошли до шуме, рече му: – Уђи у шуму, али се не удаљуј одвише. Ја ћу те чекати на овом месту, са Трчком. Ту, у шуми, има једно дрво којем можеш поверити све што те тишти. Потражи га. Умећеш да га препознаш. Реци му и оно што никоме не би рекао, чак ни мени. Не бој се. Дрво ће ти помоћи да скинеш прстен са срца. Трчко, остани са мном.

Пас који се био спремио да пође за дечаком, послушно застаде.

Стефан поче залазити у шуму. Корачао је опрезно: знао је да се мора држати само једног правца да не би залутао. Чим се нашао у мраку шуме стално се освртао да провери види ли се ивица искошене ливаде на којој је био оставио мајку и Трчка. Да, ливада се још видела, али мајка више није. Ни Трчко. Али Стефан је знао да га они чекају.

Корак по корак, залазио је све дубље. Дрвета су га окруживала и њему се, у први мах, учини да су сва иста: како онда да препозна оно дрво којем се може поверити? Срце му је све јаче ударало а и онај прстен као да га је све јаче стегао. Одлучи да застане и погледа око себе. Шума је била густа и пуна тмине али тишина је била пријатељска. Сунчеви зраци су ипак где-где падали до самог тла, као крупни златници. Тле је било меко и мирисно. Из Стефана је полако чилела бојазан, почео је с пажњом да загледа свако дрво. Убрзо је схватио да се дрвета, наизглед тако слична, међу собом и те како разликују. Свако

је, у ствари, било друкчије. Свако је имало нешто посебно и у начину на који је пуштало корење, и у начину на који је било израсло и обликовало гране и лишће, своју круну. Било је ту врло старог дрвећа, али и младог. Стефану се учини да једно од њих, баш оно које изгледа највеће и најстарије, пружа гране према њему као да га призива. Да, стварно: гране се пружају ка Стефану и шуморе лишћем, некако нарочито. А ветра нема.

Стефан се сасвим приближи дрвету: стабло му је било толико широко да не само Стефан, него ни његов отац, кнез Лазар, не би могао да га обухвати рукама. Можда би могли да га обухвате, али сви заједно, држећи се за руке, отац са својим витезовима Југ-Богданом, Милошем Обилићем и Иваном Косанчићем. Можда.

Стефан стаде уз стабло, пењући се преко дебелог дрветовог корења, које се пробило изнад земље, као преко степеница. Кора стабла је била дебела и јако избраздана. Не знајући због чега, Стефан наслони образ на ту избраздану кору и одједном осети како из ње избија нека велика, топла доброта. Просто га је заплъснула. Дечак одахну: нашао га је, то је његово дрво.

– Могу ли теби све да кажем? – шапну.

– Дабогме да можеш, Стефане – зачу се. – Већ дуго те чекам.

Стефан погледа око себе и не виде никога.

– Доле сам – рече гласић.

У подножју дрвета, код самог огромног корења, Стефан угледа мајушног човечуља с брадом. Ми данас

знамо да је то могао бити патуљак сличан, рецимо, добром Учи из бајке о Снежани и седам патуљака и да добри патуљци обавезно носе браду. Али то Стефан, у оно време, није могао да зна. Ипак се нимало није уплашио.

– Ја сам чувар овог дрвета. Живим у њему. Молим те, наслони лице и руке на кору, затвори очи и покушај да испричаш шта те то мучи.

Док је гледао и слушао човечуља, Стефан осети велико поверење. Био је сигуран у то да му се, док је то мало шумско биће уз њега, ништа рђаво не може догодити. Прислони шаке и лице уз кору старог дрвета и затвори очи. Прво је, тако наслоњен, дуго ћутао а онда је почео да говори.

Испричао је све: како је он један слаб дечак који уме да учи слова и бројеве, да се служи њима, уме да памти стране речи и читаве песме, уме да рачуна – али не уме ништа од оних вештина у којима је потребна снага тела. А отац га је одвео да учи мачевање, очекује од њега да постане добар мачевалац, само је мач толико тежак да он ништа с њим не може. Ни да га подигне, а немоли да се мачује. И још се боји да никад неће умети да баца копча, ни да гађа стрелом из лука, ни да управља коњем. Остаће, заувек, најслабији и најнесретнији дечак на свету и зато ће, такав, разочарати свог оца. Мати му каже да је паметан и способан, али шта то вреди кад он зна да није ни за шта а од тог сазнања му се направио један прстен око срца који га стеже, до прекања.

Кад је завршио, примети да су му и шаке и кора дрвета мокри од суза. Није ни опазио да плаче али осети

као да је прстен пустио мало свој стисак. У сваком случају, много је лакше дисао.

– Молим те, буди добар и испричај ми све то још једном. Хтео бих све да запамтим а више нисам млад, тешко памтим – рече човечуљак.

Стефан понови своју причу па, пошто му човечуљак објасни да још није запамтио сваку појединост, понови је још једном. Тада му човечуљак, који је сад чукао на грбини дрвецовог корена, рече:

– Умеш ли да послушаш себе?

– Мислим да умем – одговори Стефан, мало зачуђен. Никад га нико није питао тако нешто. Али су шумски духови, видите, били склони да постављају необична питања.

– Одлично. Онда послушаш себе па ми реци да ли ти срце још лупа онако јако као кад си ушао у шуму и долази догде? И шта је са тим прстеном?

Стефан послушаш себе.

– Не – рече. – Срце и не чујем, а прстена као да више нема.

– Немој одмах у то да поверујеш. Сад га нема, зато што нема твоје стрепње, али се и стрепња и прстен лако могу вратити. Само, да знаш: ако се и врати, тај ће те прстен све мање и мање стезати. Зашто? Зато што ћеш ти постати најбољи у мачевању, и у свим другим вештинама, ако ме послушаш. Овако ћеш урадити. Прво ћеш замолити свог учитеља да ти дозволи да понесеш собом, из

112

вежбаонице, свој мач. Затим ћеш га сваког јутра, поднева и вечера дизати. Прво ћеш, кад подижеш мач, бројати до десет: дижи га полако, држи га и број. Тако три дана по три пута дневно. Онда ћеш бројати до двадесет – шест дана, исто по три пута дневно, па до тридесет, седам дана, и све тако док не стигнеш до стотине. И учитељ ће одобрити то твоје вежбање. Примићеш, после извесног времена, како мач постаје све лакши у твојој руци а рука све снажнија и спретнија. Кад постане толико лак да можеш да га држиш колико хоћеш и да радиш с њим шта хоћеш – онда почни да се учиш мачевању. Бићеш ти добар мачевалац, видећеш, и чудићеш се својој некадашњој неспретности. Ако ме послушаш и будеш стрпљив и истрајан у вежбама, отац ће се поносити тобом. Али молим те да ми нешто обећаш.

– Шта то? – питао је Стефан.

– Кад постанеш најбољи у мачевању и у другим вештинама, обећај ми да се никада нећеш подсмевати невеститијама од себе. И да никада нећеш нападати слабе и сиромашне.

– Обећавам – излете Стефану.

– Добро, памти шта си обећао. А чим осетиш да ти се прстен опет вратио – то ће се догађати, сигурно – дођи овде, код нас. Твоје дрво и ја, његов дух, увек ћемо те чекати. А сад пожури – дуго си се задржао.

Човечуљак скочи и нестале под огромним грбавим коренима дрвета. Стефан пуних плућима удахну шумски ваздух и потрча.

113

Лако је нашао излаз из шуме и јурнуо према мајци. А Трчко је јурнуо према њему.

Кнегиња Милица га загрли и загледа се у његово лице, обасјано неком светлошћу.

– Нашао си своје дрво – рече. – И све си му рекао?

– Да, да – потврди Стефан.

– И дрво је теби нешто рекло?

– Јесте, односно, није дрво него...

– Знаш – прекиде га мајка. – Знаш ко.

– Али откуда знаш? – упита Стефан.

– И ја имам своје дрво – одговори кнегиња загонетно.

Већ сте погодили, драги читаоци, да се све догодило баш онако како је то човечуљак био предвидео. Стефан је стрпљиво вежбао дизање мача све док толико није ојачао мишиће руку да му је мач изгледао лак као варјача. Онда је почео да се учи вештини мачевања коју је савлађивао тако брзо да је и сам учитељ био изненађен. Упорном вежбом постао је један од најбољих и у вештинама бацања копља, камена с рамена, јахања. У гађању стрелом није било бољег од њега. Полако је израстао у високог, снажног, лепог кнежевића кога су и другови, и војници, и сељани звали Високи Стефан. Разуме се да се увек сећао свог обећања: никада се није подсмехнуо невеститијем од себе а увек је бранио слабе, немоћне и сиромашне. Као неки српски Робин Худ, и боље од њега.

114

Али, немојте да верујете да је Стефану све, што је имао да савлада, лако падало. То је лако само у причама, иако не и у овој коју баш читате. Много пута се Стефану догађало да осећа како му се онај прстен враћа, и стеже га. Тада је одлазио у шуму, до свог дрвета. Човечуљак или, ако хоћете, патуљак, шумски дух, увек би га чекао. И увек би већ знао шта мучи Стефана.

– Како то да ти увек све знаш – питао га је Стефан.

– То долази отуда што ни једно дрво никада не заборава – одговори човечуљак. – И, знаш, дрво све види. Сваки лист је, у ствари, једно око – и онда испада да дрво има на хиљаде очију. Можеш само да замишљаш шта све може да види. И на колико различитих страна!

– Да, али не може да се макне с места – примети Стефан.

– Па шта то смета? Сваки поветарац и сваки ветар нам доносе, непрекидно, вести из света људи и животиња. И биљака. Ми за час све сазнамо. Светлости сунца, месеца и звезде казују нам поруке из васелене, свемира, а сокови којим се хранимо и који долазе из дубина земље, испуњавају нас сазнањима о животу подземног света. Нећу ни да ти помињем мноштво новости које нам саопштавају мрави и летици, пчеле и гундељи, и све друге разне шумске бубе и бубице. Стара дрвета су, Стефано, старе свезналице.

Тако су Стефан и човечуљак повремено ћаскали, време је пролазило, дечак растао. Уочи битке на Косову,

115

14. јуна 1389, опет је дошао дрвету, сав очајан. Човечуљак га је, као и обично, већ чекао.

— Стефан му се изјавио:

— Отац ми не дозвољава да пођем сутра с њим. Док се буде водила та битка од које зависи судбина мога, српског племена и нашег дома, свих нас, ја треба да останем у кући, као чувар. Уз мајку и сестре. Зар сам се зато учио мачевању и свим другим вештинама. Сви витезови иду, само ја остајем. То је неправда!

— Твој отац зна зашто је тако одлучио. Још си премлад.

— Нисам, нисам и нисам. Испадам кукавица, најгори од свих! Нећу послушати оца. Не могу.

— Мораш га послушати, Стефане. Па немаш ни пуних дванаест година! Знам да ти је тешко али, ако сад не послушаш оца, биће ти још теже. И не само теби. Погледај ме – јесам ли те икада слагао? Икада рђаво посаветовао?

— Ниси. Али...

— Чекај, не брзај. Запамти: сутрашњи дан ће бити страхотан и памтиће се као страхотан. Више ти не смем рећи. Дани који ће после доћи, биће још страхотнији. Теби је намењено, у тим будућим данима, да носиш велики терет. Баш зато што си храбар, што ћеш постати моћан ратник и учен племић. Бићеш један од оних ретких који умеју једнако добро да се боре и мачем и речима.

— Откуд ти то знаш?

116

— Одавно сам ти објаснио да су стара дрвета старе свезналице, зар нисам? Знам. Иди кући, Стефане, покори се и поклони своје оцу. Послушај га – буди чувар свога дома. То је сад твоја дужност, прва и највећа. Отац ти је и поверава баш зато што верује у тебе. И не питај ме ништа више.

Шта је све млади Стефан Лазаревић морао да истрпи после страшног пораза српске војске на Косову, на Видовдан, 15. јуна 1389. (по старом календару), и после погибије свога оца, кнеза Лазара, испричаће вам други приповедачи. Моје је да вам кажем да је трпео и претрпео много више него што је могао и да замисли. У жељи да заштити своје поражено племе и свој дом морао је да подноси надмоћ и силу победника, Турака, који су му исекли оца на Косову. Морао је, једно време, да буде и у њиховој служби. Ипак је, после свих тих грдних мука, телесних и душевних, доживео да, још једном, уједини многе српске крајеве у јаку државу. Добио је, од грчког цара, титулу деспота и, као Деспот Стефан Лазаревић, владао је и Београдом. Тада је први пут Београд постао српска престоница од које је, како је остало записано, Деспот Стефан направио праву рајску башту. Обновљена, његова кула стоји и данас на Калемегдану.

Са те је куле у јуну 1419. године, дакле три деценије после Воја на Косову, посматрао залазак сунца над ушћем Саве у Дунав. Био је и радостан и захвалан Богу који му је помогао да изврши своју тешку дужност. Уједино је, још једном, српске земље око Мораве и,

117

јужније, према Византији и према мору. Подигао је Београд из рушевина и, за заједничку борбу против Турака, успео да придобије и Угре, и Бугаре, чак и неке босанске владаре. У свом манастиру Ресва-Манасији уредио је праву школу у којој су се преписивале старе књиге. У то доба, штампарије још нису биле измишљене!

Наратовао се, видео и преживео многе страхоте али је вратио наду међу своје саплеменике, Србе.

Бриделе су му старе ране свуда по телу а он је шапутао речи молитве-захвалнице Богу на небесима, оцу славном у смрти, мудрој мајци која је увек била уз њега али и дрвету и његовом човечуљку који су непрестано бдели над његовом судбином.

— Хвала и теби, моје дрво – тихо је говорио Деспот Стефан, наш последњи моћни средњовековни владар и чувен писац. — Хвала ти, душе дрвета које си ме прво научило да будем храбар и у стрпљењу и у трпљењу. И истрајан. Посвећујем ти своје мисли али и своју поему „Слово љубве”.

Сунце је западало над равницом Срема. Негде далеко, у прастарим шумама близу града Крушевца, једно дрво је шуморило нарочитим шумором. Слало је поздрав свом штићенику и заштитнику, великом Деспоту Стефану Лазаревићу.

А Трчко? Шта је било са Трчком?

Па ево шта: угинуо је у дубокој старости, мажен и пажан. Имао је много потомака. Један од тих потомака који је наследио не само његову мрку длаку него и њего-

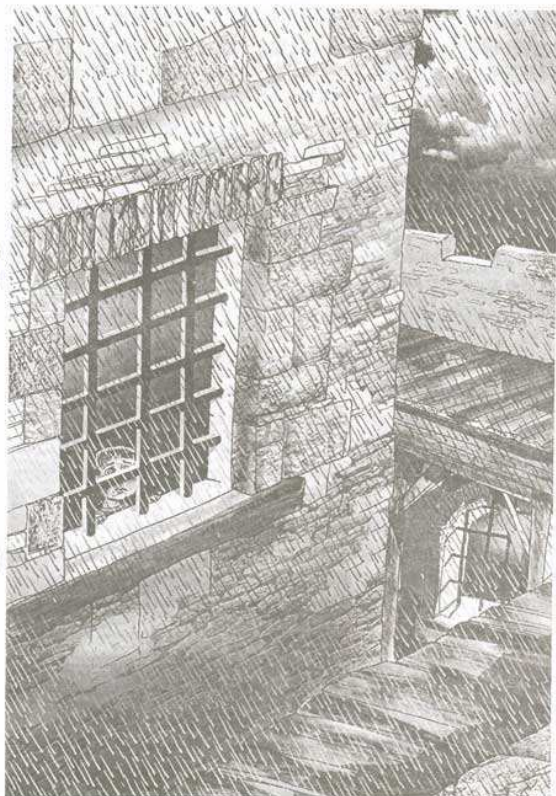
118

во име, седео је те јунске вечери 1419. о којој причамо, уз Деспота. Био је ставио своју њушку на господарево колено. То је све.

Кладим се да не знате како су у Деспотово време називали топове. Нисам ни ја знала. Називали су их *џрашше* – вероватно зато што су праштали, дизали грдан прасак.

119

Сирото ждребе

Киша је падала већ пети дан.

Није падала – лила је. Ни нос ниси могао да про-
молиш напоље, а камоли да изиђеш.

Било је несносно. Марко је сваки час гледао кроз
мале четвртасте прозоре према небу равномерно
прекривеном сивим облацима из којих су се сручивали
млазеви. С којег год прозора да је упирао поглед –
сагледано парче неба изгледало је исто, утакано у мокро
сивило. Сунца није било ни од корова.

Па где је нестало то сунце? Још пре пет дана је
блештало и претерано грејало у подне, а сад као да га
никад није ни било. Шта ако се више не појави, ако
киша задуго настави да пада? Не задуго – заувек?

Марко је знао, причали су му, да се тако нешто већ
једанпут догодило. Истина, то је било јако давно, у доба
кад су људи постали тако зли да се и сам Бог, који их је
створио, био наљутио на њих. Али пошто никад нису
баш сви људи неправедни и зли, и тада је постојао један
човек који је био праведан и добар. Звао се Ноје. Тог
човека је Бог изабрао да изврши његову вољу. Јавио му
се и упутио га како и од чега да сагради велики дрвени

121

брод-ковчег. То пловило је требало да издржи страшни
потоп који ће Бог послати са неба и који ће потопити сву
земљу и све живо на њој. Ноју је Бог рекао да уведе на
тај брод по пар од свих животиња и птица, од свега што
у свету природе хода, лети, плива, скаче или пузи. И сам
Ноје је могао да уђе на брод са својом женом, синовима,
снахама и унуцима. Ваљало је, дабогме, снабдети се хра-
ном и водом за пуних четрдесет дана и ноћи. Кад је све
то било урађено, а људи нису постали ни мало бољи – Бог
је послао дажд са неба а Ноје се, са својом породицом и
животињама, затворио у броду-ковчегу. Киша је лила из
облака непрекидно четрдесет дана и четрдесет ноћи и све
воде на земљи су почеле да расту, да се изливају и међу-
собно спајају: речице и реке, језера и мора. И људи, и
насеља, и шуме, и брда, чак и високе планине – све је
полако нестајало. На крају је остало само непрегледно
пространство воде по којој је пловно Нојев брод-ковчег.

Марко је јасно могао да замисли како је све то
изгледало. И шта се све догађало кад се, после четрдесет
дана и ноћи, страшни дажд најзад зауставио. Појавило
се сунце, воде су опадале и, кад су сасвим опале, Нојев
ковчег се насукao на осушено тле и они су сви, из брода,
изашли здрави и спремни да остану добри.

Зашто се, питао је Марко самог себе, не би такав
потоп и поновио? Чуо је он, и то не једном, како мајка и
отац тихо разговарају о неким људима који нису добри
и које би свакако требало казнити, да не шире зло око
себе. Чуо је то и од оружара Мирка који му је био најбо-

122

љи пријатељ. Шта ако се Бог опет наљути и одлучи да
пошаље потоп на земљу?

Марко би волео да Бог баш онда изабере њега, као
што је некад изабрао Ноја. Колико се сећа, никада
никоме није он, Марко, нанео зло. Понекад је само
задиркивао своју млађу браћу, Андреја и Димитрија, али
то и није неки прави грех. Умео би он и да сагради и да
припреми брод, а умео би да се стара и о свим животи-
њама: Ево, од јутрос је већ три пута силазио у подрумче
да обиђе своје љубимце.

Имао је три корњаче, једног јежа самца и два круп-
на пужа. Нису баш били неки чистунци и Марко је морао
сваки дан да чисти и риба мали камени подрум. То је био
услов под којим га је добио.

– Ако само једном затекнем у подрумчету прљав-
штину – упозорио га је отац, жупан Вукашин Мрњав-
чевић који ће постати и краљ једног дана – наредићу да
се све животиње избаце, подрум очисти и у њега смести
храна за стоку. Ионако немамо довољно остава.

Марко је био сигуран да би отац баш тако и урадио
и зато ни за шта на свету не би пропустио да темељно,
свакога јутра, очисти своје подрумче. Од како је почела
да пада киша, чистио га је и два пута дневно. Прво зато
што није знао шта друго да ради, друго зато што је био
неспокојан, а треће зато што је имао на располагању
пуно воде. Из великих буради постављених око свих
кула и зграда у њиховом граду Прилепу, кишница се
преливала. Могао је да захвати колико је хтео од те

123

кишнице у своја мала дрвена ведрa, а да га при том нико не опомиње да штеди воду.

Уосталом, сви су због те силне кише били презадовољни. „Пала је баш кад је требало”, говорили су.

„Пала је баш кад није требало”, мислио је Марко.

– Питам се шта ли само смишљаш кад стојиш тако укипљен испод тог прозорчета? И сам видиш да киша још пада и да неће скоро престати.

Његова лепа и строга мајка Јевросима стала је иза њега и миловала га је по коси.

– А шта ако више никада не престане?

– Киша? То не може бити.

– Може. Зар није баш тако било у доба кад је живео Ноје? И наш калуђер, отац Симеон ми је причао о томе, а и ти си ми причала. Сигуран сам да је тада падала баш оваква киша.

– А ја сам сигурна да би ти требало да узмеш нешто да радиш, а не да једнако зуриш у облаке. Јеси ли средно подрумче?

– Јесам.

– И нахранио све животиње?

– Јесам.

– Онда се поиграј мало с браћом.

– Гњаве ме, мајко. Још су мали и стално се пекмезе.

Не умеју ни да се играју.

– Ни да чујем нећу да рођена браћа могу да те гњаве.

Какве су то речи!

124

– Па Ана их много боље чува од мене. Шта ћу им ја? Одох у подрумче.

– Запамти да изван града не смеш!

– И нећу!

Мајка се насмејала кад је видела којом је брзином Марко истрчао из одаје.

И те како би он хтео изван града, али је знао да је то по овој киши немогуће. Није могао непримећен ни у подрумче, а камоли кроз градске капије. Отац је наредио стражарима да по овом невремену нико не сме никуда изван зидина града. А отац је био господар у Прилепу и у околним насељима. Сви су га слушали без поговора. Марка не би пропустили ни по коју цену, јер је он често цео дан лутао по оближњим брдима.

Да, познавао је сваку стазу, сваку стеноу, сваки завијутак. Чинило му се да у шумама познаје већ и свако дрво.

Ничега се није бојао. Ни змија, ни вукова, ни медведа.

Змијама је знао сва легла а змије су знале његов лаки корак. Нити је он дирао њих, нити су оне дирале њега.

Вукови су били опасни само зими, кад би од глади подивљали. Али Марко зими, по великом снегу, није ишао ни у шуме ни у брда.

Медведи су имали хране у изобиљу и уопште нису обраћали пажњу на људе. Осим тога, и они су га препознавали, по мирису.

125

Могао је да лута и истражује до миле воље. Кад би се баш уморио, враћао би се у своје склониште. За његов мали подрум у граду знали су сви, али за његово склониште изван града није знао нико. Чак ни његов најбољи пријатељ, оружар Мирко. То је била његова, Маркова, тајна.

Пронашао је то склониште још прошлог лета док је трчао за једном шареном, необичном птицом. Никад такву птицу није видео и хтео је да открије где јој је гнездо. Летела је испред њега, али успорено, као да га је позивала да је следи. Изненада, на његове очи, улетела је међу лишће пузавица што су низ окомиту стеноу плеле прави висећи ћилим. Почео је да тресе и разгрће пузавице у жељи да или истера или ухвати птицу ако се, случајно, заплела у тај густи застор. И сам се заплитао провлачећи се, али птице нигде није било. По њему су падали само прашина, разне бубице и крупни паукови које је благо отресао. Никога није хтео да повреди, јер је био сигуран да је Ноје морао унети у свој брод и парове различитих паукова.

Док је чисто труње са себе стојећи иза застора од пузавица, угледао је усек, улаз у пећину.

Опрезно се приближавао улазу, а још опрезније почео да улази. Њушно је ваздух: не, није мирисало ни на какву зверку. Прво се нашао у кратком ходнику а онда закорачио у кружну малу просторију. Била је прилично мрачна али, колико је могао да разазна, сува и чиста. Осетио је да ту још нико није становао, бар не у

126

скорије време. Од сад ће становати он! Нашао је себи право правцијато склониште.

– Хвала ти, птичице – рекао је гласно а глас му се одбио о зидове пећине. – Јеси ли ту негде?

Али, птице није било у пећини.

Од тада Марко је у скровишту направио свој други дом. Од сувог лишћа и борових иглица удесио је лежај, од једног камена, који је једва довукао, сто. Из куће је, кришом, узео старе, меке тканице за покривање, врч у којем је држао воду и два мала дрвена ведрa. На камену-столу имао је и жижак и луч којим се, у то далеко доба, могао упалити жижак. Сигурно не знате шта је то, па ћу вам рећи: жижак је предмет сличан кандилу, са ручком и поклопцем. Данас се може видети само у музејима, а некад се употребљавао свакодневно, за осветљавање просторија. Танке цепке лако запаљивог смоластог дрвета, луча, морале су се трљати једна о другу све док се не изазове варница, пламичак. Биће потребно да прође још неколико векова док човек не измисли палидрвце чије се фосфорне главиче – да би се упалило – тару о рапаву страну мале кутије, шибице.

Али да се вратимо Марку који је изјурио из куће и трчи по киши. Сав је очајан што већ пуних пет дана, од како је почела ова кишурина, није смео у склониште. Дотрчао је до оружнице, лупа малим звекиром о врата и дозива свог пријатеља, оружара Мирка.

– Ух, ал си мокар – рекао му је Мирко док је за њим затварао тешка дрвена врата оружнице. – Огрни ову опаклију.

127

– Не треба, није ми хладно.
– Ма огрни, да се осушиш. Шта ће ти грозница сад кад киша престаје.

– Откуд престаје кад пада све јаче. Од јутрос као да се небеса изливају.

– Тако увек бива пре но што стане. Видећеш да ће до краја дана киша престати.

У Марку, као упаљени жижак, засветли ламичак радости. Мирко никад није тврдио нешто у шта не би био сигуран. Ако киша стварно престане до вечери, можда ће успети да стигне до склоништа и назад пре но што се затворе градске капије.

У овај час, то је желео више од свега на свету.

Да ли да се повери Мирку? Па он му је најбољи пријатељ.

Не, не може: још мора да чува своју тајну због које је тако неспокојан.

Та тајна је била у томе што је у скровишту држао мало испрљено ждребе. Напао га је пре нешто више од две недеље, поред липсале мајке. Мртва ждребица и њено живо младунче лежали су у шуми близу друма – згодан плен и за људе и за звери. Ждребицу је, најбоље што је умео, затрпао земљом, грањем и лишћем а ждребенце је, уз тешку муку, однео у скровиште. Дрхтало је од страха, хладноће и испрљености. Било је то једно усамљено, сирото ждребе које је Марко одмах заволео. Положио га је на свој лежај од лишћа, напојио водом – било је врло једно – и утопио покривачем.

128

– Не бој се – шапутао му је – сад си на сигурном. Ти си моје мало, сирото ждребе. Идем да ти нађем млеко.

То је било лако обећати, али тешко испунити. Ако узме млеко из куће, приметиће мајка. Ако узме из млекарника или из стаје, приметиће млекарица. А чим неко од одраслих примети да млеко недостаје, мораће да призна да га је он узео, а они ће питати шта ће му толико млеко. Онда ће морати да им каже и за ждребе, а они ће му га одузети. Рећи ће му да тако поступају зато што ће се они, одрасли, боље старати о ждребету него он, недо-расли дечак.

При том би се открило и његово скровиште.

Не, не: нико не сме ништа ни да примети ни да са-на.

Још једном је помиловао ждребенце утукано у покриваче, а оно га је гледало са поверењем. Више није подрхтавало.

Изишао је из пећине у бризи. Ако не нађе млеко, ждребе ће сигурно угинути. Још је тако мало. Шта да ради?

Док је размишљао, расејано је чупкао лишће пузавице. Одједном, из зеленог застора излете она шарена птица која га је, прошлог лета, и довела до пећине.

– Хеј, стани, стани! Толико те тражим! – довикну јој Марко, провуче се кроз пузавице и потрча за птицом.

Опет је летела успорено као да га је и овог пута упућивала да је прати. Он ју је и пратио, трчећи. Улетела је у шуму на право у један густиш од грања и жбуња који

129

је изгледао као мали шатор. Ту, у том густишу, заклоњену жбуњем, Марко је угледао младу дивокозу са два јарета.

Шарена птица је слетела дивокози на главу и нежно почела да је кљуца.

Марко се полако примицао густишу. Дивокоза се није померала. Окренула је главу ка њему и мирно га посматрала. Видело се да га се не плаши.

– Ја сам ти пријатељ – шапутао је Марко, приближавајући се. Био је сигуран да га дивокоза разуме.

Сасвим јој се приближио и почео да је милује. Јарићи су одмах почели да се гурају и око њега и око мајке.

Онда је угледао њено виме набрекло од млека.

Схватио је.

– Шта си ти? Ко си ти? – упитао је шарену птичицу која је сад стајала дивокози на леђима. – Моја птичица-сестрица? Моја добра вила?

У оно време о којем причамо, заиста се веровало да постоје виле, добре и зле. Марко је много пута чуо да живе у шумама, или поред горских језера. Добре помажу људима често се претварајући у птице, или у срне, или у пчеле.

Птичица му је одговорила неким сребрнастим цвркутом и Марко је разумео да је добродошао у ову породицу дивокоза.

Отрчао је у склониште, по ведро.

Разуме се да му је дивокоза дозволила да је помузе.

130

Ждребе је било спашено.

Јесте, али не заборавите да се то све догађало пре но што је почела да пада киша, за оних лепих, сунчаних пролећних дана када је Марко могао најмање два пута да обилази, храни и изводи своје ждребенце. Дабогме да је оно расло и напредовало. Али шта је било с њим сад, за ових пет дана, кад Марко није могао да оде до склоништа да обиђе и нахрани ждребе? Самовало је у пећини гладно и напуштено, а он је могао да се стара само о животињама у подрумчету. Воље да је, чим му је то пало на памет, однео у склониште и корњаче, и јежа, и пуже-ве. Ждребе онда не би било само. Били би сви заједно, као у Нојевом ковчегу, на сувом, док напољу лије киша.

Хеј, престала је, већ у првим послеподневним сати-ма. Оружар Мирко је, као и увек, био у праву. Он је тачно погодио а мајка није. Киша је полако престајала, па је почело да се разведрава. После пет дана и пет ноћи помолило се чак и сунце.

Марко је на брзину ручао, узео из оставе, без питања (што никако не би смео) неколико грмена соли, скрио их и јурнуо према отвореним градским капијама.

Све је, окупано, блештало под сунцем.

– Одмах у скитњу, а? – шалили су се стражари на градским капијама с Марком.

Чим им је измакао из видног поља, потрчао је као без душе ка скровишту.

Прави плусак од капљица сручио му се на главу док је померао застор од пузавица, али није марио.

131

Улетео је у пећину.

Који је то приказ био! Сви су били ту!

Ждребенце је баш сисало дивокозу а она је, блага и стрпљива, пуштала свог посинка, своје треће, прождрљиво дете, да се насити. Јарићи су се, као и обично, гурали, мували и мекетали, а шарена птица је невино стајала на каменом столу, поред врча са водом и жижка.

За ових пет дана ждребенце се угојило и ојачало, а и јарићи су порасли.

Марко чучну поред камен-стола.

– Опет си ти све удесила, птичице-сестрице! Све си их довела овде и спасла! Како да ти захвалим?

Птичица га је гледала, вртела главицом, цвркулала па му је слетела на руку у којој је држао грумење соли, спремљено за дивокозу.

Био је пресрећан.

Само да знате, ово још није завршетак приче. Прави крај тек долази.

Догодило се крајем лета, кад су дани густи од топлоте.

Ждребе је порасло. Престало је да сиса помајку-дивокозу и по цео дан је скакало и пасло са јарићима у близини пећине. Ни дивокоза, ни птица а ни Марко нису им дозвољавали да се удаљују. Дечак је био одлучио да ипак не преноси у склониште своје љубимце из подрумчета – то би могло да привуче нечију пажњу, и

склониште би часком било откривено. Било је најбоље да сви остану тамо где су – а кад опет запрете кише, и кад се најави зима са снеговима – смислиће он већ шта да уради.

Било је рано поподне и Марко је метлом од брезових гранчица чистио склониште. Окрени-обрни, стално је чистио или подрумче или склониште. Ждребенце и јарићи су мање прљали него корњаче и жеж – али се и склониште морало темељно очистити бар једанпут дневно.

Изнанада је улетела шарена птица која се обично није одвајала ни од ждробета, ни од јарића.

Брзо је кружила изнад Маркове главе, као да је узнемирена, као да га упозорава.

– Шта је било – упитао ју је.

Онда је осетио да птица и он више нису сами. Окренуо се и у полумраку пећине угледао два непозната човека са чалмама на главама.

Добро је знао ко носи чалме: Турци. Колико пута је само слушао о турским уходама које упадају у туђе земље па краду и мушку децу. Много је турских војника-најамника у хришћанским војскама, говорио је отац. Нарочито код Грка, Византинаца, а то не ваља. Причало се и о томе да турска најезда прети земљама на Балкану. И српским, у бугарским, и грчким. Можда чак и далеко, сјајном Цариграду. Зар није и зато моћни владар српских земаља, Душан Силни, који је недавно постао цар, стално јачао своју војску и надгледао границе њихове простране државе? Оружар Мирко је од пре кратког

времена имао у оружници 20 потпуно нових самострела са оним нарочитим великим стрелама које је отац набавио чак из Дубровника. Ах, да му је сад било које оружје из Миркове оружнице! Макар само онај мач који му је обећан кад још мало ојача.

Да, то су били они. Дошли су чак доведе.

Два Турчина су без речи гледали лепог, здравог дечака а дечак је без речи гледао у њих.

Онда су се они споразумели погледом па заједно, брзо, шчепали Марка који се жестоко бранио. Ритао се, гризао их, чупао за браде, гурао прсте у очи. Узалуд – успели су да га савладају, били су, разуме се, јачи. Један га је чврсто држао, а други му је брзо везивао и ноге и руке. Уста му нису запушили, могао је да виче – али кога да довиче из дубине мале пећине заклоњене застором пузавица?

И Турци су знали да дечак не може дозвати помоћ. Овуда готово да нико није пролазио, а град је био довољно удаљен.

Да су хтели да га убију, мислио је, већ би то учинили. Не, обући ће га у њихову одећу и, као њиховог, одвешће га са собом.

То је много горе него да га убију.

Мора некако да смисли како да им умакне. Сад, док је овако везан, то никако не може. Али једном ће ипак морати и да га одвежу. Онда ће он бити смирен и лукав, врло лукав и спреман да прву zgodну прилику искористи за бекство.

Лежао је, нем и беспомоћан, наизглед и уплашен а оба Турчина су, готово нечујно, одложили сабље, сели поред њега и јели неку своју храну. Посматрао их је испод спуштених капака. Били су то јаки људи и обучени војници. Марко је то умео да процени, јер је много пута гледао вежбе очевих војника.

Птице, у његовој близини, није било.

Завршили су са обедом и све распремили. Један од ухода је изишао па се, после кратког времена, вратио.

„Обипао је своје коње”, помислио је Марко а онда се следно. „Па они ће, сигурно, повести собом и моје ждребе. И њега ће украсти!”

Затворио је очи. Туђинац је, вештом руком, опавао чврстину његових веза и на рукама и на ногама. Није био груб. Затим су нешто тихо шапутали на њиховом чудном језику, па прилегли.

„Покрили су се простиркама које је моја мајка ткала” – беснео је Марко, у себи.

Време је пролазило. Нападаци су заспали.

Одједном је Марко осетио да је птичица ту, над њим. Отворио је очи: лебдела му је тачно изнад лица. Шта је то вредело, кад није могао ни да се макне! А шта је сад па ово топло и влажно на његовим рукама! Њушка! Ждребенце! Нису га ухватили. Мили Боже, па ждребе покушава да својим младим зубима прегризе везе на његовим рукама!

Турци су и даље мирно спавали.

Ждребе је дуго чупкало и гризло везе а Марку је изгледало да то траје сатима. Срце му је лупало као лудо. Турске уходе су сваки час могле да се пробуде.

Не, били су у дубоком сну, очигледно преморени. Ко зна колико су дуго путовали, без сна.

Хоп – везе су најзад попуцале. Марко се усправи у седећи положај. Све га је болело. Климну главом ждребету, у знак захвалности, као да захваљује човеку. Ждребе га лизну по лицу – добро је схватило да морају да чувају најдубљу тишину.

Где ли му је онај његов ножић који увек носи са собом, за сваки случај? Да му није испао док се бранио?

Не, није – ево га, у цепају. Марко је без шума пресецао једну по једну нит веза на својим ногама. Све му је то изгледало сувише споро. Најзад је било готово – а он слободан.

Птичица му је слетела у косу као да је, тог тренутка, хтела да га опомене: „Сада највећи опрез! Без журбе и нечујно!”

Помицао се корак по корак, трудећи се да не прави никакав шум. Прво ходник, а потом излаз никад му нису изгледали даљи.

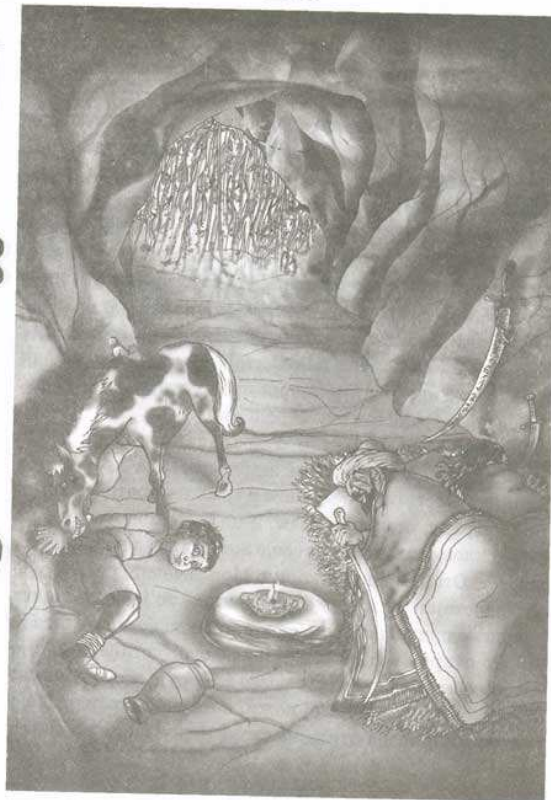
Уф. Изишао је.

Кад се провукао кроз застор од пузавица, осетио се боље.

Чим су га угледали, турски коњи су зарзали али Марко је већ трчао пуном брзином према свом граду, заклоњен шипрагом и жбуњем.

136

Пролетео је кроз капију и јурнуо право у оружницу, код Мирка.

– Два Турчина... уходе... у мом скровишту – једва је измуцао, долазећи до даха.

За тили час је читава чета војника трчала према склоништу. Мирко их је предводио, а Марко водио.

Кад су утрчали у склониште, имали су шта да виде. Оба Турчина су лежала на истом месту. Били су будни, али непокретни и као ошамућени. Ждребенце је стајало изнад њих: чим би покушали да се помере, свом снагом их је, предњим ногама, ударило у главе, напосто их је шутирало.

Нису ни схватили шта им се догађа.

Можда су почели да схватају тек кад су, сад они везани као вреће и пребачени преко сопствених коња, поведени у град Прилеп. У ропство.

Нећу да вам причам о похвалама које је добио Марко, заједно са својим ждребетом, за храброст и домишљатост. Све то можете и сами да претпоставите. Као награду, стекао је право и на своје подрумче, и на своје склониште, и на све своје животиње, а нарочито на ждребе. Отац, моћни Вукашин Мрњавчевић, рекао му је да је достојан да му буде наследник – то је било заиста врхунско признање. Али нећете моћи да погодите шта је Марко открио већ сутрадан после овог догађаја, док је тимарио ждребенце. Није могао да верује својим очима: па оно је имало, на својој кожи, потпуно исте шаре које је имала и шарена птица на своме перју! Исте истијате!

138

– Знаш шта – рекао му је. – Ти више ниси никакво сирото ждребе. Ти си мој моћни, опасни Шарац!

Тако се завршава ова наша прича о дечаку Марку који ће, кад одрасте, постати чувени Краљевић Марко. Наша историја га памти и као краља Марка. О њему и његовом коњу Шарцу српски народ, али и други балкански народи, испевали су много песама. Оне све говоре о томе како се велики јунак Краљевић Марко, уз помоћ свога коња Шарца, борио против Турака кад су они освојили балканске земље. Тих песама има толико да ћете моћи да бирате ону која вам се највише буде допала. У тим песмама се помиње и вила Равијојла као Маркова посестрима, али само ми знамо да је то, у ствари, она лепа шарена птица из ове приче.

139

Светлана Велмар - Јанковић

Фотографија
Ненад Живковић

Белешка о писцу

Светлана Велмар-Јанковић родила се у Београду. Ту је ишла у основну школу и гимназију и на факултет.

Још је студирала француски језик и књижевност кад се први пут запослила. Постала је новинар у дечијем листу „Пионери”. Дужност јој је била да за читаоце „Пионира” бира најлепше приче, бајке и песме, свих народа света.

Из „Пионира” је отишла у издавачко предузеће „Просвета” где је, дуго година, радила као уредник и у часопису „Књижевност” и у редакцији „Просвете”.

Сада живи у Београду.

Објавила је романе: *Ожиљак* (1956), *Лагум* (1990) и *Бездно* (1995); есеје: *Савременици* (1968) и *Уклејници* (1993); збирке приповедака: *Дорћол* (1981), *Врачар* (1994) и *Гласови* (1997); и драму *Кнез Михаило* (1994).

Награде: „Исидора Секулић”, „Иво Андрић”, „Меша Селимовић”, „Ђорђе Јовановић”, „Бора Станковић”, Награда Народне библиотеке Србије за најчитанију књигу у 1992. години и Нинова награда за роман године за *Бездно* (1995).

Превођена на енглески, француски, бугарски и мађарски језик.

Од 15. марта 1991. године носи титулу Баке.

САДРЖАЈ

<i>Биљка-чудојворка</i>	7
(У којој се прича о Немањи који ће постати жупан Стефан Немања)	
<i>Злајно јагње</i>	25
(У којој се прича о Растку Немањићу који ће постати Свети Сава)	
<i>Плавејна рибица</i>	41
(У којој се прича о једном Урошу који ће, упркос свему што му се догађа, постати краљ Стефан Урош III, познатији као Стефан Дечански)	
<i>Дечак и соко</i>	67
(У којој се прича о Душану који ће постати цар Душан Силни)	
<i>Змијска кошуљица</i>	85
(У којој се прича о Лазару који ће постати славни кнез Лазар)	
<i>Стефаново дрво</i>	101
(У којој се прича о Стефану Лазаревићу који ће постати велики Деспот Стефан)	
<i>Сиројто ждребе</i>	121
(У којој се прича о Краљевићу Марку кад је био дечак)	

Светлана Велмар-Јанковић

Књига за Марка

Уредници

Предраг Марковић
Гојко Божовић

Илустровао

Владимир Станковски

Опрема

Душан Шевић

Коректор

Владимир Стокић

Прелом књиге и припрема корица

„Стубови културе“, Београд

Издавач

„Стубови културе“, Београд
Господар Јованова 34
тел. 631-556; 631-646

За издавача

Милан Пајевић

Штампа и повез

„Репортер“, Београд

Тираж

2000 примерака

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1(02.053.2)-32

ВЕЛМАР-Јанковић, Светлана

Књига за Марка / Светлана Велмар-
Јанковић; илустровао Владимир Станковски.
Београд : Стубови културе, 1998 (Београд:
Репортер). 148 стр. : слика аутора; илустр. 23
ст.

Тираж 2000. - Белешка о аутору: стр. 143

ИД=64918284

